

KULTÚRA

ROČNÍK IX. – č. 8

DVOJTÝŽDENNÍK ZÁVISLÝ OD ETIKY

26. APRÍLA 2006

Vydáva Factum bonum, s. r. o. • Šéfredaktor Teodor Križka • Redakcia: Sološnická 41, 841 05 Bratislava, Tel./fax: 654 12 388 • e-mail: redakcia@kultura-fb.sk • Cena 29 Sk

...sú dva druhy poruchy zraku,
vznikajúce z dvoch príčin,
keď totiž prechádzame
zo svetla do tmy a z tmy do svetla...

Platon: Štát

V siedmej knihe dialógu *Štát* ([1], 232-236), v rozprávaní mýtu o jaskyni, o zvláštnych náukách a o vzdelávaní nás Platon konfrontuje s paradoxom hypotézy ako tvorby experimentálne potvrdených riešení. Takáto tvorba hypotéz je bránou k „svetu ideí“ alebo, inak povedané, k odkrytiu univerzálnych princípov sveta. V tejto kvalite platónskych ideí spočíva jadro poznateľnosti pravdy.

Spät' do jaskyne?

JOZEF PAUER

Naše zmysly nám neposkytujú pravé obrazy sveta, ukazujú nám len „tíne“ skutočnosti, ktorá podráždila naše biologické, zmyslové, mentálne ústrojenstvo. Platon prirovnáva našu zmyslovo-perceptívnu skúsenosť k tieňom, ktoré vo svetle ohňa vrhajú z našej pozície neviditeľné predmety na stenu v šerých útrobach jaskyne. Napriek tomu človek je schopný odkrývať skutočné, esenciálne neviditeľné univerzum, ktorého vlastným, no nesubstanciálnym prejavom sú tieň, ktoré sa nám ponúkajú v zmyslových vnemoch. Na to, aby sme dospeli k takémuto odkrytiu pravdy, musíme vyjsť z jaskyne a kráčať po strastiplnej ceste vytvárania hypotéz, ktoré nás povedú k slnečnému príbytku ideí krásy, pravdy, dobra. A s takýmto poznaním potom pomáhali vyvádzať ľudí z jaskýň na svetlo, aby mohli žiť a tvoriť život v spoločnosti spoločného dobra a spravodlivosti.

No človek usadený v jaskyni konzumu a virtuálnych svetov, pod tlakom oficiálneho vymývania mozgov, oligarchickej stratégie dezorientácie a napätia sa sústreďuje na trblietavé náhradky a návnady, na sexbomby, pivo, peniaze... Takýto „tréning“ nás určite nevedie ku skúmaniu skutočnej povahy sveta a ľudských charakterov, k riešeniu celoživotnej úlohy poznať sám seba, zostať verný sebe, byť priateľom múdrosti a mať v posvätnéj úcte tajomstvo bytia sveta. Odsúdení na osamelý lov na spotrebné pseudohodnoty zabíjame tak svoju opustenosť konzumom, stále sa opakujúcim nákupom, strácame výhľad a pohľad na seba ako na bytosť zmyslu a sebaoprotvrdenia v zmysluplnom bytí. Z nášho pohľadu unikal zmysel a v strachu a úzkosti z tejto straty sa zahlcujeme hromadením vecí, ktorým pripisujeme tie vytrácajúce sa, unikajúce hodnoty. A keďže sú to všetko veci, ktoré konzumujeme (autá, sex, informácie, takzvané reality šou a ďalšie a ďalšie šou triviality, banality, všetkozaplavujúca veľká šou), nikdy nemôžeme zasýtiť náš hlad, všetko to mizne v bezodnej priepasti spotreby.

Naozaj sme odsúdení na túto odovzdanosť konzumu a na premielanie celých pohorí infor-

Snímka: Teodor Križka

mácií a informačných odpadkov? Naskutku je našim osudom bolesť, ktorá v nás narastá s našou nenasýtenosťou? Nemáme to, po čom túžime a svet naše túžby nedokáže nasýtiť. Zožierame sa chtivosťou a závisťou, nedokážeme sa tešiť z dobra svojho bližného a nôž nenávisti nám prebodať vlastné srdce.

A naši domáci politici, naši malí vodcovia i vodcovia dnešných mocností, všetci však iba

bábky ovládané „bankármi“, synarchiou finančnej oligarchie, nám nehlásajú nič iné ako slobodu, mier, spojenectvo, vernosť, a pritom sú zarytými nepriateľmi slobody, mieru i vernosti. Veď keby ich dodržiavali, už dávno by im ten slobodný ľud odobral vládu alebo by sa jej sami museli vzdať.

(Pokračovanie na 4. strane)

Kam siaha ľudská pamäť, každá civilizácia sa pokúšala hľadať odpovede na otázky o zmysle života. Tieto odpovede ľudia nachádzali v súradniciach medzi človekom a nadprirodzeným, až človek dospel k objavu, že všetko živé i neživé musí mať svoj počiatok i vyústenie –v Bohu. Je iba prirodzené, že kult Boha sa stal stredom jeho konania.

Od tohto jediného oprávneného kultu, ktorý človeka neponižuje, ale naopak, pozdvihuje ho z chaotického tápania k ceste, ktorá má smer, však postupne ľudstvo skĺzlo k náhradným kultom. Najskôr ku kultu kráľov, neskôr ku kultu rozumu a od neho odvodennej slobody a kultu umenia, ku kultu demokracie a pod. A človek pokračuje ďalej po zostupnej ceste od kultu Boha až ku kultu celebrit, hercov, politikov, športovcov... No tento výpočet ešte nie je na konci. Človek vo svojich nárokoch klesol až tak hlboko, že vzhliada k rýchlokvaseným superstar, ba dokonca k nevykvaseným „vyvoleným“.

Debilizácia

TEODOR KRIŽKA

Vari toto je cesta k povzneseniu?

Škaredosť sa mnohým vidí krásna, nemorálnosť vzrušujúca, lož znakom múdrosti.

Slovenská vláda hovorí o vzdelanostnej ekonomike, ale v rozpočte nenachádza dostatok peňazí na vzdelávanie, vedu a výskum. Deťom na školách sa venujú učiteľia, ktorí ešte zo zotrvačnosti obetujú svoj čas a sily mládeži bez ohľadu na spoločenskú prestíž ich stavu a odmenu. Rétorika zodpovedných za túto situáciu sa míňa so skutkami. A výsledok tejto „práce“, ak za prácu vôbec možno považovať príspevok k úpadku, už badať. Nebudem vyratúvať všetko, kde ho vidieť. Bol by to súpis takmer všetkých položiek spoločenského života.

Ale nie je to iba slovenský trend. Už to tak vyzerať, že je to trend globálny. Napríklad vo Francúzsku uvažujú o znížení počtu vyučovacích hodín dejepisu, lebo sa im súčasná mládež vidí veľmi vyťažena. Akoby globálny svet nepotreboval vzdelaného a duchovne bohatého človeka, ale človeka – skrutku v súkollí, človeka bez pamäti, človeka v okovách nízkych pudov a vlastného egoizmu, jednotlivca neschopného byť solidárny s inými, neschopného skutočnej lásky, ktorá je potvrdzovaná sebaobetou, človeka očipovaného, zbaveného peňazí, platiaceho iba virtuálnou hodnotou, človeka v sieti takmer nepostrehnuteľných pavučín mediálnej manipulácie.

Nevidím tento trend sám. Vidí ho mnoho ľudí. I tí, ktorí ešte mlčia, vlastne kričia mlčaním. Neraz sa však líšime v nazeraní na možné riešenia. V poslednom čase mi napríklad píše pán z Čadce, ktorý sa bojí podpísať, zato mu je všetko jasné a neváha ma nabádať, aby som sa nenechal ohlupovať kňazmi a biskupmi, ktorí údajne blahorečia kapitalizmus. Nevšimol si slová pápeža Benedikta XVI., ktorý i na Veľkú noc vravel kriticky na adresu mocných a bohatých. Nepostrehol sociálne učenie Cirkvi, ktoré jediné je životaschopnou alternatívou vulgárnych sociálnych hnutí, ktoré si kupujú sociálnu opateru ľudí za nenávisť k Bohu.

Pán z Kysúc vidí riešenie v návrate k bývalému režimu, akoby zabudol, že to bol režim u nás a všade inde vo svete nastolený ako dôsledok rozdelenia Európy po Druhej svetovej vojne a zároveň v dôsledku nedemokratického pripojenia k Česku.

(Pokračovanie na 2. strane)

www.kultura-fb.sk

Slovensko sa trápi už takmer šesťnásť rokov s modelom ekonomického a sociálneho rozvoja pri smerovaní do európskych štruktúr. V neslávnej ére liberalizmu Václava Klauza po roku 1990 Slovensko sa dostávalo na perifériu diania nielen v rámci ČSFR, ale aj v Európe. Celkom logicky sa usilovalo o zmenu modelu. Vo februári roku 1991 prišlo Kresťanskodemokratické hnutie ako člen vládnej koalície ČSFR i SR s „Alternatívou ďalšieho postupu v reforme“. V nej sa vyslovilo, že KDH bude nepretržite analyzovať postup ekonomickej „reformy“ a hľadať i alternovať možné kroky na prekonávanie jej nepriaznivých dôsledkov. V ňom sa konštatovalo, že ďalší postup je otvorený všetkým novým poznatkom, návrhom a podnetom inštitúcií alebo podnikom, organizáciám a jednotlivcom, „ktorým ležia na srdci rovnaké zámyery ako KDH: *sociálne a ekologicky orientovaná trhová ekonomika v suverénom demokratickom Slovensku*“.

Terajšia situácia je v príkrom rozpore so situáciou, ktorá na Slovensku prevládala v roku 1992, kedy bolo ešte možné spájať úsilie politických strán, ako najlepšie pomôcť Slovensku v transformačnom procese. Víťazila jednotniacka myšlienka drvivých väčšiny, že je to potrebné v mene osudového prežitia slovenského národa. Vtedy bolo potrebné formovať slovenskú národohospodársku politiku, ktorá by optimálne mohla uskutočňovať transformačný proces ekonomiky a integrácie Slovenska do EÚ a NATO. Z viacerých vydarených podujatí možno tu spomenúť napríklad seminár „šiestich ekonomických názorových škôl“ v SR, ktorý sa uskutočnil z iniciatívy vtedajšieho premiéra v januári 1992 v Bratislave na Bôriku. Vtedy premiérovi Jánovi Čarnogurskému sa podarilo posadiť za jeden stôl predstaviteľov „šiestich slovenských názorových ekonomických škôl“, ktoré predstavovali ekonomické kluby KDH, ODÚ-VPN, HZDS, NEZES, Združenie priemyslu Slovenska a Liberálny klub. Víťazné KDH sa vtedy tešilo 37-percentnej preferencii voličov. Vtedajší premiér úspešne osobne modeloval diskusiu. Na seminári svoje názory ucelene prezentovali jednotlivé „ekonomické názorové školy“, ktoré v rámci svojich klubov dovtedy sformovali a v praktickej politike ich zmysel a užitočnosť testovali v ekonomickom prostredí SR vo vzťahu k ekonomickému prostrediu ČSFR a Európskemu spoločenstvu.

V diskusiách po prvýkrát sa verejne prezentovala na Slovensku aj rozvojová koncepcia modelu sociálne trhového hospodárstva.

V súčasnosti niečo podobné si možno predstaviť len ako fikciu a virtuálne cvičenie. Lídri sa navzájom nerešpektujú a tí, čo by mali zjednocovať, sú zaujatí viac neintegráciou ako integráciou. Cez médiá si vymieňajú také posolstvá ako „hyenistický sa priznávajú politickými bodmi“, prejavovanie sa ako „kovaný boľševik“, pridávanie sa k „boľševickým intrigám“ a podobne.

Vtedy, v dôsledku nerovnakých podmienok rozvoja, ktoré v krajine v tom čase existovali, aj spolupracujúci postoj politikov a ekonómov znamenal, že sa podarilo zmeniť usporiadanie štátu z federálneho na dva samostatné štáty. Protagonista federálnej liberálnej reformy Václav Klaus, ktorý ju uskutočňoval podľa pokynov Medzinárodného menového fondu a Svetovej banky, vyhlásil, že nie je možné, aby sa v jednom štáte reforma uskutočňovala podľa dvoch odlišných modelov a rozhodol sa pre rozdelenie ČSFR. Nasledovali priority vzťahujúce sa na budovanie samostatného štátu a na realizáciu dosahov vyplývajúcich z rozdelenia federácie.

Otázka rozvojového modelu na báze sociálne trhového hospodárstva sa dostala do popredia po voľbách v apríli roku 1993 v aktualizovanom programovom vyhlásení vlády. Vtedy vo vládnom programe oficiálne zaznela po druhý krát potreba prechodu k spoločnosti založenej na sociálne a ekologicky orientovanej trhovej ekonomike. Model sociálne trhovej ekonomiky mal lepšie zohľadniť so-

ciálny aspekt transformácie, ktorý bol na Slovensku oveľa silnejší ako v Česku a zabezpečiť účinnejší a rýchlejší prechod na trhové hospodárstvo.

Po voľbách roku 1998 došlo k zmene politického cyklu a nastal prechod k modelu liberálne orientovanej trhovej ekonomiky. KDH zostalo verné konzervatívnej rozvojovej politike. ES-HZDS posunula svoju politiku ekonomického a sociálneho rozvoja viac od strednej doprava. Obidvom politickým stranám sociálny rozmer rozvoja je blízky a počítajú s ním vo svojich programoch. Najsilnejšia strana Smer-sociálna demokracia je naďalej verná modelu sociálne trhovej ekonomiky. V prípade víťazstva vo voľ-

JOZEF MIHALIK

Nebojme sa

zmiešaného spôsobu vládnutia a sociálne trhového hospodárstva

bách v septembri 2006 sa rozhodla, že bude tento model v praxi realizovať. Zaujímavým poznatkom je, že model sociálne trhovej ekonomiky už tradične presadzujú politické strany s vysokou voľičskou preferenciou.

Voľba rozvojových modelov je podstatná pri vnímaní celkového smerovania spoločnosti. Súhrnná správa o stave spoločnosti – Slovensko 2005 (IVO) uvádza, že pri vnímaní správnosti celkového smerovania slovenskej spoločnosti v súčasnosti podiel optimistov je stále výrazne menší (tridsaťpäť percent) ako pesimistov, ktorých podiel ku koncu roku 2005 predstavoval ešte vždy päťdesiatdeväť percent. *Za dôležité meradlo úspešnosti v trhovej ekonomike treba považovať najmä súhlas, respektíve nesúhlas s reformami, ktoré občania buď prijímajú alebo neprijímajú.*

Občania znechutení politikou, politikmi a nevyváženosťou reforiem už neprijímajú ani pravicovo ani ľavicovo orientovanú vládu. V prieskume agentúry MVK (december 2005) slovenskí voliči si želajú budúcu vládu skôr zmiešanú (takmer štyridsať percent), než len pravicovú (takmer sedemnáť percent) či ľavicovú (takmer trinásť percent). Ľudia sú unavení z neustáleho haštevenia a osočovania sa politikov a aj keď nevedia dosť dobre rozlíšiť, čo je základ fungovania pravice a ľavice, uprednostnili by zmiešanú formu vlády, kde sa dá očakávať menej konfliktný spôsob vládnutia a objektívnejšie smerovanie reforiem. Zodpovedá to aj mienke voličov pri uprednostňovaní ich politickej orientácie.

Podľa prieskumu IVO v priemere za celé Slovensko až štyridsaťjeden percent voličov sa zaraďuje k politickému strediu, dvadsaťpäť percent k ľavici a štrnásť percent k pravici. Z vládných strán sa k pravici hlási najviac voličov SDKÚ- až štyridsaťosem percent, v prípade KDH je to tridsaťsedem percent a SMK dvadsaťosem percent. Politike strediu najviac zodpovedá „*zmiešaný typ vlády*“. Takýto názor majú väčšinou manažéri, odborníci, ľudia vyšších príjmových skupín a viac než ostatné kraje trnavský a trenčiansky kraj.

Zmiešaný spôsob vládnutia môže byť funkčný a v Európe vo viacerých krajinách je aj odskúšaný. Zjednocuje ho najmä akceptácia modelu sociálne trhovej ekonomiky. Model sociálne trhovej ekonomiky je zakotvený v rámci Európskej únie v Amsterdamskej zmluve, ktorá (bola prijatá v máji 1999) zdôraznila ekonomické smerovanie EÚ ako sociálne orientovanú trhovou ekonomiku. Na Slovensku napriek tomu, že Ústava SR zakotvila už v dvoch vydaniach sociálno-ekologickú orientáciu budovania hospodárstva, po voľbách roku 1998 a najmä od roku 2002 sa praktizuje neoliberalný model hospodárstva, ktorý ľudia vnímajú cez prizmu reforiem nie veľmi priaznivo.

Ak politici a politické strany chcú načúvať hlasu svojich voličov, mali by sa

prv zjednotiť na modeli fungovania ekonomiky ako sociálne orientovanej trhovej ekonomiky. Potom problém aj utvárania zmiešanej vlády bude zvládnuteľný. Ide najmä o to, do akej miery konzervatívna orientácia v sociálno-ekonomickom programe strany, ktorej sa to týka, sa rozhodne premostiť inklináciu kresťanského sociálneho učenia s koncepciou trhovo sociálne orientovanej ekonomiky. Pred týmto rozhodnutím stoja všetky kresťanskodemokratické strany v Európe. K rozumným kompromisom by mali byť prístupní tí, čo už model sociálne trhovej ekonomiky praktizovali. Sociálni demokrati by mali viac uvažovať o tom, ako vyjsť v ústrety pri voľbe

príkladom vzorom amerického liberálneho kapitalizmu. Model liberálnej ekonomiky budovaný na zásadách liberálnej demokracie je dobrý pre Ameriku, kde má aj svoju tradíciu. Jeho negatívne črty sa kritizujú najmä preto, že umožňuje vznik liberálneho korupčného, klientelistického a manažérského neporiadku, s negatívnymi dosahmi na značnú časť obyvateľstva. Bol aj spúšťacím mechanizmom ekonomickej recesie v USA na prelome rokov 2001 a 2002. Jeho uplatnenie v predtým prosperujúcej Argentíne znamenal pre ňu katastrofu.

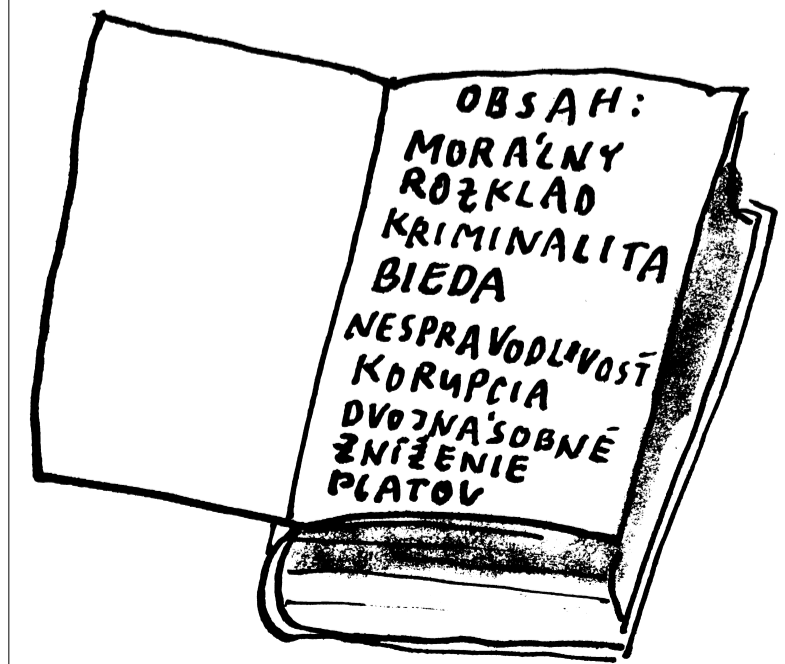
Pre Európu je vhodnejší model sociálne trhovej ekonomiky. Na jeho princípy sa vytvorila aj viziya „Sociálnej Eu-

rope“, pod ktorú sa podpísala Európska komisia. Podľa kritikov aj tento model má svoju slabinu. Podľa liberálov spočíva najmä v tom, že poskytuje „príliš štedré“ sociálne dávky a sociálne vymoženosti, ktoré oslabujú presvedčenie liberálne orientovaných ľudí o opodstatnenosti fungovania tradície sociálnej solidarity v takej miere, ako je tomu doteraz.

Arbitrami v prospech jedného, či druhého modelu sú ľudia a voliči, ktorí majú právo aj povinnosť rozhodovať, aký smer a model rozvoja je pre nich a ich potomkov najlepším.

V súčasnosti pre sklamaných ľudí z politiky a z politikov možno aj na Slovensku by zmiešaný typ vlády bol riešením. Takmer štyridsať percent slovenských voličov v prieskumoch si želá budúcu vládu skôr zmiešanú, než pravicovú, či ľavicovú. Ak by si tento názor vo-

Autor je profesor na Trnavskej univerzite

Kresba: Andrej Mišanek

Tak teda,
otec,
sám si zostal.

Čo nepolámali dve vojny,
čo nedokopali zdivočené kone,
čo neprikvačili rebrňáky,
čo neobjali storočné agáty,
dotlelo na slame.
Došlo kúsok za stanicu.

Čnie mesiac z pleca tmy,
odvíja veža žltú gázu víchrov.
Padajú na zem orechové fáče,
pride, čo ich pozbiera.

Šuchoce muška v družstevných vencov.
Sú piesne, ktoré nik nespieva,
sú piesne, ktoré nik nepočúva,

SEVERÍN ZRUBEC

Vy večne zem

Na pamiatku môjho otca Rudolfa Zrubca (1897 – 1966), roľníka z Lúcnice nad Žitavou

sú piesne sama horská krv,
berie do prstov kroky, cestu, most,
zavesí na suchý konár:
Čierna zástava nad všetkým,
o čo sa bojovalo.

Ty večne sama zem,
vy večne sama zem,
pluhy a slnko,
kosy a slnko,
slnko a živá ruža hrudy pod vami,
nad vami
a srdce jarný zelenkavý brest – prečo neprší,
srdce jarné siatiny – prečo prší,
na roli zvoní na zore,
na roli zvoní na poludnie,
na roli zvoní na večer,
hrkoce voz, erdzia kone, mučia kravy,
dudle mláčačka, vezú sa biele vrecia,
zreje kukurica, pristavujú vagóny na repu,
dozrelo portugalské a kadarka,
prerástli agáty,
prerástli vrbý svoje leto.

A ty večne zem,
a vy večne zem,
šediny planéty v kukuričných viazaniach,
šediny planéty v pohári vína,
vy večná dobrá zem.

My všetci strašne múdri
rozdávači perníkov a zrkadielok,
ligotavých stužičiek,
premerali sme chotáre,
za stolom siali a žali,
uderili pečiatky,
vzali baretky a aktovky:
želáme vám veľa úspechov,
mnoho zdravia!
A podobný vychladnutý popol.

Natiahli si autá
benzinové rukavičky.

A potom to spadlo
presne na váš chrbát.
A už to nikto nedokázal
sňať z vašich kostnatých chrbtov,
ani perká, čo vám dali
za dokrkvané klobúky, ovenčené
traktory, kombajny, mláčačky,
májky na novej streche

už nikto nedokázal
sňať z vašich kostnatých chrbtov
váhu troch veľkých betónových písmien,
sto neviditeľných dlhozobých vrán,
vidieť ich spoza transparentov,
jedna a pol pracovnej jednotky denne
a stále viac chrbty k zemi,
prastaré višne,

aby sa ľahšie nieslo,
my to unesieme
my to budeme niesť,
my sme vždy niečo niesli.

A my strašne múdri:
zahráme vám pesničku,
donesieme pivo.

A vy zas ako pred sto rokmi,
ako pred tisíc rokmi:
roľa,
maštal',
vinohrad,
počkaj, ušúľam si cigaretu,
nedeľa,
zvoní...

A vy ste padali z naložených vozov,

štíepali skutočné stavce v skutočných chrb-
toch,
lámali rebrá, anatomické lopatky,
kaličili nohy
o prah toho, čo bolo sama stužka,
večne od blata,
večne s blatom,
vy večne sama zem.

Zahráme vám pesničku,
vašu obľúbenú...

Zahráli sme,
ale sami ste si ju museli spievať,
k tancu boli už ťažké nohy
a neskorá noc.
Tak sa išlo spať.

Vy sama večná zem
nazobaná v kútikoch očí,
v osudovej výhre na dlani,
za krídlami nechťov
na obvod starých žíl,
zviazaná do uzlika
hlboko v dolinách kostí a šliach,
v jazykoch svalov,
v diferenciáli čela:
vytknutý členok,
prižmúrený zrak,
zdrevenené hrdlo.

To je to, čo sa začínalo každé ráno,
čo sa neskončilo večer,
čo sa neskončilo v noci,
aby sa ráno znovu začalo,
nad čím strapaté frázy dvíhali tenký krk,
významne špúlili gamby
a potom za chrbtom hrkotali
ofajčenými zubami,

to je to, čo sa nehodilo na stožiare,
čo nemohli pochopiť,
čo nevedeli pochopiť,
čo dosiaľ nepochopili
a čo už asi nikdy nepochopia,
kam papier, tam plášť,
fištrónsky podpis na výplatnej listine,
rýchly,
nečitateľný,
slovom plevný prach,
pleva,
prach.

Pofukujú, povievaj,
vetriček voňavý...

Tak teda, otec, sám si zostal...

Víchor sa premenil na viničné zrnko,
hlboko pod obočím kresadlo,
nenájde sa, kto z neho vyženie,

kto z neho oheň vypoždravuje,
mračí sa v rukách,
ide dážd',
chytajte jablone a včely,
nič sa nekončí, všetko sa len začína,
každý deň sa všetko iba začína,
zubami zmrznutých snehov
drkocú ústa polí.

Noc rievie viniča
rastie v tmavý stoh,
nesmierne hustý mušt.
Rozmliaždený mesiac
hrká v starých konároch orechov,
pochodové bubne:
nieť, kto by pochoval,
keď si už
zlava,
sprava,
sám.

Kukuričný klas,
hlas hnedých šrotovníkov,
zvráskaná viničná hlava.
Ostatní všetci kúsok za stanicou.

Šuchoce inovat'
v družstevných vencoch,
zástava nad všetkým,
o čo sa bojovalo.

Kto sa tu ubráni,
kto zrýchli krok,
kto vie, čo sa tu všetko ešte len začína...

Blahoslavené ruky, hlavy, chrbty, nohy,
blahoslavené kľatby, hnevy,
úderý motykou i päšťou,
blahoslavené sviatočné zvony,
nedele,
blahoslavený hrubý smiech,
teda na zdravie!

My strašne múdri
a diplomami Alma mater
i bez nich,
my, my, my, my preskočíme,
pozdvihneme,
uplatníme,
zariadíme,
vyskladníme,
zabezpečíme...

My, my, my...

Ale áno, určite,
najistejšie pri fľaši...

Letný lejačik
a roztrasené kolená,
všade je klzko,
nech pride šesťstotrojka,
ináč sa to nedá...

Blahoslavení,
čo boli večne peši,
čo večne boli zem,
večná dobrá zem.

Snímka: Teodor Križka

Každý emigrant je jedna veľká, zaujímavá kniha. O Jurajovi Kantorovi to platí dvojnásobne. Bol vojakom v Druhej svetovej vojne na európskych bojiskách. Je to najstarší z mojich troch dobrých priateľov, ktorí emigrovali dva razy. Raz z Ameriky do Slovenska a zo Slovenska do Ameriky. Všetci traja sú obdivuhodní dvojití patrioti. Milujú Slovensko rovnako ako Ameriku.

Jurajov otec a matka prišli do Ameriky v roku 1912. Juraj sa narodil v Palmertone, v Pensylvánii, 19. apríla 1916. Mal dvoch bratov. O dva roky staršieho Ondreja a o dva roky mladšieho Pavla. V roku 1919 po oslobodení Slovenska z maďarského väzenia národov rodičia uvažovali o návrate. Otec sa rozhodol zostať naďalej vyrábať do láre pre rodinu. Povedal manželke:

Deväťdesiatnik Juraj Kantor

Vezmi deti domov, do rodného Gemera, ja tu ešte nejaký rok zostanem, rodina potrebuje peniaze. A tak Jurajova mama Kantorová, rod. Rabčanová, sa vrátila do jej rodného kraja, do Kokavy nad Rimavicou. Po dvoch rokoch kúpila v Hodejove z bývalého grófskeho panstva stoakrový majetok. Kúpila dva páry koní, najala dvoch robotníkov a začala gazdovať so svojimi tromi synmi na svojom. Poľnohospodárstvo vyžaduje poznať veľa remesiel. Nielen v práci na poli, ale aj v práci pri a na dome. Dobrý gazda musí tiež rozumieť, ako s domácimi zvieratmi, musí vedieť o ovocných stromoch a musí vedieť obsluhovať a opravovať rôzne hospodárske mašiny. Juraj bol učenný a povedľa gazdovania naučil sa tiež páliť dobrú slivovicu.

Keď mal Jurko dvanásť rokov, umrela mu matka, neskoršie i starší brat Ondrej. Jurko sa staral o mladšieho brata Paľka a hospodárstvo, ako mohol. Otec sa vrátil z Ameriky, zariadil veci ako mal, znova sa oženil a po čase odišiel späť za oceán. Posielal peniaze, ktoré v uhoľnej bani ťažko zarábala, ale macocha s dcérami otcove peniaze ľahkomyselne utrúcali. Neskoršie si Jurko privyrábal na živobytie ako murár. Otec prišiel po piatich rokoch nazad a peňaží nikde. Banícka pľúcna choroba, ktorú dostal v pennsylvánskych baniach, mu v tridsiatom prvom ukončila jeho ťažký život.

Gemer a kopaničiarsky kraj Koka-vy si Juraj veľmi zamiloval. Tam vychodil základné školy a študoval na gymnáziu. Ako študent silne prežíval národné obrodenie a boj za rovnoprávnosť s Čechmi. S nadšením si spomína, ako s kamarátom Jozefom Paučom a ďalšími študentmi v roku 1932 na Pribinových slávnostiach v Nitre na ramenách vynesli Otca národa Andreja Hlinku na rečnícku tribúnu, aby mohol prehovoriť k národu. Napriek tomu, že pražskí páni vystúpeniu predsedovi SES, najväčšej politickej strany Slovenska, Msgr. Andrejovi Hlinkovi zabráňovali. Rovnako zabráňovali uvedenie do života litery a ducha Pittsburskej dohody. Dohodu podpísal prezident Masaryk, tým sa vláda zaviazala k rovnoprávnemu autonómne postaveniu Slovákov a Čechov v Česko-Slovenskej republike. Hlinka premenil Pribinove slávnosti na skutočné národné slávnosti. Národ priam burácal a ani čechoslovakistickí vládni páni, ani policajti sa neodvážili použiť ich centralistickú moc proti toľkému národu.

Keď Hitler začal štrngat zbraňami a Jurajovi v roku 1936 prišiel povolávací rozkaz na vojenčinu, predvídajúc Juraj si uvedomil, že je rodom Američan. Spojil sa a ambasádou USA, tá mu poslala americký pas a pomohla mu

vrátiť sa do rodnej Ameriky. Prišiel do New Yorku 1. mája 1936. Tak sa Amerika stala jeho trvalým domovom. Prešiel cez rôzne práce. Robiť pekára v New Yorku sa mu páčilo najviac. Toto remeslo sa mu zišlo aj na vojenčine. Oženil sa v roku 1941 s Helenkou Szászovou a zostali bývať na Manhattane.

Slovensko zostalo Jurajovou celoživotnou láskou. I tento rok, už deväťdesiatročný, Juraj sa chystá do jeho Kokavy i do jeho obľúbených kúpeľov Dudince. Vyobjímať rodinu, utužiť si zdravie a osviežiť slovenského ducha, ako hovoríeva.

Silní tohto sveta zorganizovali Druhú svetovú vojnu. Amerika bola v boji nielen proti imperiálnemu Japonku, ale i proti hitlerovskému Nemecku. Mladý a zdravý šuhaj Juraj, vtedy už pre jeho amerických priateľov George, sa v roku 1942 dobrovoľne prihlásil

na Manhattane. Ako manažér a slovenský patriot poskytol zamestnanie a inak pomohol mnohým slovenským utečencom z komunistického systému.

Je pozoruhodné, že jeho synovi Georgeovi sa vojenský život tak zapáčil, že sa dal na vojenskú kariéru. Po vyštudovaní vojenskej akadémie poručika Kantora, jr. v roku 1968 odvelili do vojny vo Vietname. Jeho službu v armáde skončil s hodnosťou brigádneho generála v zálohe. Generál George Kantor, jr. zomrel v júli 2004 ako päťdesiatšesťročný v Poughkeepsie, v štáte New York. Zanechal manželku Ginu a syna. Jurajov druhý syn Róbert vyštudoval vysokú školu obchodnú a úspešne podniká v Port Saint Lucie, na Floride. S manželkou Kathy majú dvoch synov. Juraj je veľmi hrdý na svoje vyštudované deti a vnukov.

Jurajova prvá manželka Helenka

zomrela mladá, 36 ročná, v roku 1967 nešťastnou nehodou. Juraj sa sedem vdoveckých rokov vzorne staral o svojich dvoch synov. Po siedmych rokoch sa znova oženil. Zobral si vdovu Máriu Ďurovičovou, narodenú na Slovensku v r. 1923. Juraj si vyženil tri úspešné deti. Dnes už profesora Jerryho Ďuroviča, Maryann a Elenku. S Máriou prežili pekné a dlhé manželstvo. V osemdesiatych rokoch sa presťahovali z New Yorku do južnej Floridy. Mária sa rozlúčila s týmto svetom 25. decembra 2005.

Juraj bol aktívny v slovensko-amerických organizáciách prakticky hneď od príchodu do USA. V 182. zbore Slovenského katolíckeho sokola v New Yorku pôsobil od roku 1938 vo funkciách tajomníka, podpredsedu i predsedu. V Slovenskej lige v Amerike, v jej Prvom zbore národu slúžil tiež vo vedúcich funkciách. Bol podpredsedom 1. zboru SLA, keď som ho stretol po prvý raz. Bolo to v New Yorku v roku 1966, ja ešte stále čerstvý utečenec. Keď mi niekto povedal, že slúžil vo vojne pod generálom Pattonom, moja úcta k nemu okamžite vzrástla. Ako mladík som prečítal knihu General Patton a ďalšiu tiež z vojny Tri roky s gen. Eisenhowerom.

Juraj bol vždy iniciatívny človek. Po vzniku Prvej SR, 14. marca 1939, na jeho podnet 1. zbor ligy poslal vláde SR gratuláciu k nezávislosti. Pracoval v Združení slovenských katolíkov a v Spolku sv. Matúša Katolíckej Jednoty. Jeho organizačný talent slúžil národu tak pri zakladaní Slovenskej oslobodzovacej rady ako i pri organizovaní a práci Svetového kongresu Slovákov. Dlhé roky pracoval ako podprededa Slovenskej záhrady na Floride. Zorganizoval mnoho Slovenských dní. Rozvoj SZ mu vždy ležal na srdci. Keď v roku 2004-05 určitá skupina ľudí chcela vytunelovať Slovenskú záhradu, ako čestný podprededa, s ostatnými bývalými funkcionármi a členmi rezolútne sa postavil na jej záchranu. Komisia Zachráňme Slovenskú záhradu, vedená J. Krúpom, tak splnila svoj účel. Záhrada pokračuje vo svojom poslaní v celosti.

Juraj bol vždy spoľahlivý bojovník. Bojoval v úspešnom boji za slobodu a samostatnosť slovenského národa. Vyhlásenie suverenity SR vášnivo spoluoslavoval v Martine na Hostihore, na pôde Matice slovenskej. Pri vyhlásení nezávislosti SR od radosti plakal ako mnoho iných čestných slobodomilovných slovenských patriotov. Ich obetavý boj za Boha a národ priniesol sladké ovocie úspechu! Nedá sa vymenovať to množstvo národnej, kultúrnej, politickej a vojenskej obetavej práce, ktorú vykonal.

JARO KRÚPA,
Maitland, FL.

TEOFIL KLAS

Dva vinše Estetická rovnováha?

(Štefanovi Sandtnerovi na jeho deväťdesiatku)

*Za všetky krásy
všetky tie bolesti.
Tie, z nich sa asi
len štipka pomestí
do nových dní... ?!
Vraj solidných...*

... Vraj solidných?

*Za všetky bóle
všetky tie nádhery.
Tie, čo v ich sóle
sa v rajskom zádverí
už spieva sen
dnes pre báseň...*

...Dnes pre báseň?

*Až do dňa
na výslni*
(Ferkovi Vnukovi na osemdesiatku)

*Úpor až s treťou
kozmicou rýchlosťou.
Ta, kde je métou
len presvedčivosť slov.
Ta, kde je newtonovská,
totiž priam newtonovská
gravitácia.*

*Kde hýbe srdce
silou priam posvätnou.
A všetko súce
sa derie osve tmou.*

*Až do dňa na výslni,
raz azda na výslni,
čo sa snom spíja.*

*Beh po slovensky,
akurát súbežný.
A skalpel slova rezký:
rozkrývať lúpež dní.*

*Navyše už len lásky,
tej zneuznanej lásky
vzpriamená šija.*

Živý prameň prítomnosti: pamäť

Vladimír Godár:
Rozhovory a úvahy
Bratislava, AEP Press 2006

Knihu rozhovorov a esejí, ktorú V. Godár zostavil k svojim abrahámovinám, možno vidieť aj ako pendant k jeho *Kacírskym quodlibetom*. Sú v nej zhrnuté texty, ktoré vznikali v rozpätí troch desaťročí. Tým sa vysvetľuje tak rozmanitosť žánrových polôh (rozhovory, eseje, state, publicistika) ako aj rôznosť textov (umenovedné, hudobnovedné, estetické úvahy, portréty, profily i rozborly diel - J. S. Bach, L. Štúr, J. Albrecht, J. Skácel, W. Lutoslawski, E. Varése, A. Schnittke, G. Kančeli) autorom do súboru zahrnutých. Okrem týchto kľúčových textov, ktoré tvoria tri štvrtiny obsahu knihy, prináša zvyšná štvrtina nemenej vzácne Godárovo výpovede prezentované pri príležitosti koncertného uvedenia jeho diel a autorské texty z obalov CD nosičov. A navyše tu nájdeme úplné zoznamy hudobných diel, diskografiu a bibliografiu, zoznam ocenení, životopisné údaje a vkusne úspornú fotodokumentáciu.

Táto rozmanitosť však neznamená neucelenosť, naopak, Godárova kniha je celok vybudovaný s vlastnou vnútornou logikou. Svorníkom v krížení klenby takej bohatej rozmanitosti je vedomie ľudského zmyslu umenia a myslenia o ňom, poznanie hlboké spätosti umenia s údelom človeka v jeho osobnej a spoločenskej dimenzii. Rebrami tejto klenby sú zákony srdca i mysle, pamäť a participácia, tradícia a komunikácia... a sklenula ich čistá (holá) pravda ľudskej vzájomnosti, láska, ktorá vyvoláva lásku.

Tak ako v Godárovom hudobnom diele, tak aj v jeho esejistike je rovnako ako skutočnosť sama dôležitý jeho vzťah k tejto skutočnosti. Jeho hľadanie je púťou za skrytým (strateným) akordom vecí, prikladaním ucha k ich vnútornému rytmu, odkryvaním ich živého prameňa. A Godárom takto zjavene skutočnosť sa stáva Godárovou skutočnosťou, no on si jej pravdu neponecháva sám pre seba, daruje ju každému, kto načúva jeho tónom i jeho slovám.

Godárov pohyb v tomto súbore textov určujú problémy spoločnosti, kultúry,

hudby, problémy jej dejín i dejín umenia a humanistiky. Godár je skladateľ a znalec hudby, znalec učnosti a metód, tu snívajúci a tam filozofujúci a inde zasnený a súčasne bdely konštruktér zamestnaný rekonštrukciou starých svetov i stavbou nového univerza s tými najúžasnejšími oknami otvorenými pre komunikáciu s každým ľudským univerzom. Túto večnú túžbu duchovnej komunikácie s inou rovinou sveta nášho aj Iného saturuje Vladimír Godár v chráme svojho diela vznešeným pokojom, slnečným poludním, belasým horizontom i temravou zmrákaná a najrozmanitejšími fázami napätia búrky, aby to napokon všetko zlúčil v objatí vľúdnosti.

Aj táto kniha nám prezrádza, že v osobe Vladimíra Godára má slovenská hudba a vlastne celá slovenská kultúra priam renesančnú postavu obdarenú čarovnou kombináciou poézie, mytológie a metafyziky, histórie a exegézy, umenia, estetiky a vedy. Je to veľký Slovák, v ktorého hrudi sa v priateľskom objatí, na brehu času prechádzajú Grék, Riman i Kartáginec, Nemec, Rus aj Gruzinec, Apolon s Dionýzom, pátos s iróniou, lyrizmus so skepsou, detská prostota s trudnomyselnou dospelosťou, folklórna priamočiarosť so sofistikovanou komplexnosťou. Tvoriť pohyb tohto romantika a klasika, empirika a racionalistu v jednom, je vždy pohybom k prameňom myšlienky, nie k jej vzývaniu a vytesaniu do kameňa, ale k prameňom jej života, k jej revízií, k jej permanentnej resuscitácii.

Vladimír Godár sa nevyhýba úlohe byť kritikom prítomného života a jeho pokrivenín a neprestáva byť tvorcom toho, čo má prísť, tvorcom trvania alebo - ako to on sám vraví - tvorcom utópie, nie distópie alebo apokalypsy. No miesto, na ktorom je Godárova kritika situovaná, ako aj jej orientácia, nikdy nestráca dimenziu úcty. A neprestáva apelovať na pamäť, na osobnú i spoločenskú pamäť, na tradíciu ako pamäť celku kultúry a na pamäť ako „nevynutnú podmienku životnej kontinuity“. Pretože čo môžeme očakávať, keď stratíme živý vzťah k tradícii, keď sa prestaneme pozerat' do zrkadla minulosti, keď atrofuje naša pamäť, osobná i spoločenská - veď práve ona je ohniskom svedomia i vedomia? A čo nás ča-

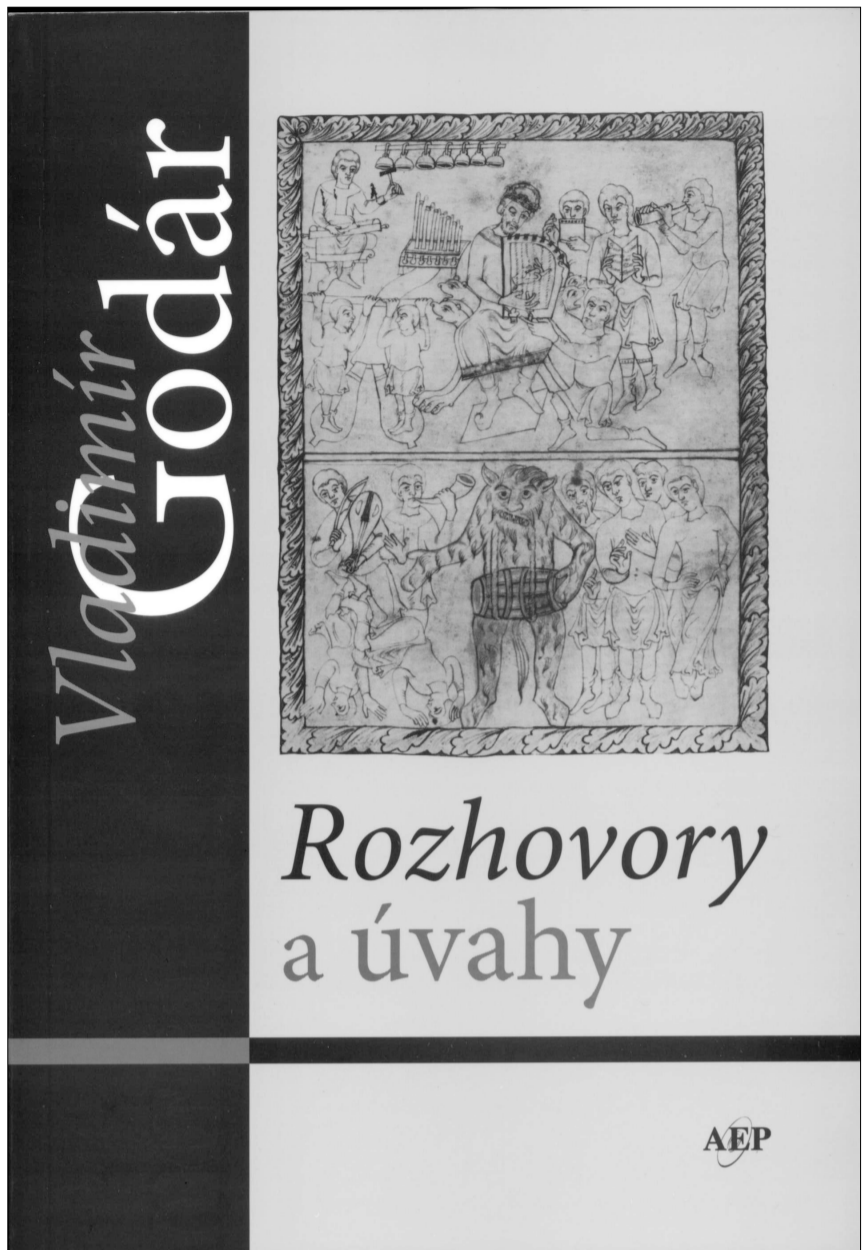
ká, keď sa naša komunikácia zredukuje na nenávisť?

V čase, keď globalizovaná pažravosť a teror establišmentu rozožiera ako rakovina ľudskú vzájomnosť, Vladimír Godár stavia na fundamente láskyplného sváru, na harmónii, na fundamente porozumenia a vzájomnosti vybudovanej v dialógu. V dialógu s vlastným vnútróm, s vlastnými dejinami, v dialógu s inými a s inými: osobami, kultúrami, dejinami. Pretože ak sa chceme pohnúť, potrebujeme sa navzájom počuť, potrebujeme sa zosúladiť. Hluchý odpor nevedie nikam, nevedie k porozumeniu, k ľudskej vzájomnosti. Z neporozumenia a z nedorozumenia vyrastá bôľ a smútok.

Vladimír Godár viaže vety porozumenia a cez okná svojich rozhovorov a esejí ich hádže ako kytice nám, svojim čitateľom. Pamätajme na beatsovskú rovnicu, ktorú nám pripomína v jednom z rozhovorov: Láska, ktorú si berieš, sa rovná láske, ktorú dávaš.

Kniha *Rozhovory a úvahy* je pozoruhodnou, pôvodnou a pútavou prezentáciou Godárovho myslenia hlboko fundovaného humanistikou, umenovednou a filozofickou spisbou. S takouto výbavou autor úspešne naznačuje cesty chápania problémov spoločnosti, umenia a kultúry v kontexte životnej situácie súčasného človeka. Vzhľadom na to je význam tejto knihy nesporný, vskutku výnimočný.

JOZEF PAUER

O Fukuyamovom Veľkom rozvrate

Francis Fukuyama:
Veľký rozvrat.

Ľudská prirodzenosť a opätovné nastolenie spoločenského poriadku Bratislava: Agora 2005
Preklad: Dezider Kamhal

Kniha Veľký rozvrat s podtitulom Ľudská prirodzenosť a opätovné nastolenie spoločenského poriadku od Francisa Fukuyamu je pokračovaním v rade jeho štúdií o modernom človeku, ľudskej prirodzenosti, normách a hodnotách spoločnosti.

Tento americký profesor a intelektuál vstúpil do povedomia odbornej, ale i laickej verejnosti začiatkom 90. rokov knihou Koniec dejín a posledný človek (1992). Autor v nej hlásal „koniec dejín“, nie v zmysle kontinuity historických udalostí - toku času, ale ako koniec ideologického evolúcie človeka, ktorý dospel ku konečnému bodu vývoja ustanovenej liberálnej demokracie ako formy vlády založenej na demokracii, voľnom trhu a hodnotách liberalizmu, ktorá

po páde komunistických režimov v bývalom sovietskom bloku už nemá žiadnu alternatívu.

Fukuyama si všima spoločenské javy a hlboké zmeny, ktorými prechádza spoločnosť od 60 - tých rokov 20. storočia ako vzrastajúca miera násilných trestných činov a krádeží, mieru pôrodnosti a rozvodovosti, rozpad atomárnej rodiny či novú úlohu žien a iné fenomény sprevažujúce život človeka prítomnosti. Tým otvára problematiku Veľkého rozvratu (Great Disruption). Snaží sa o jeho analýzu, hľadanie príčin a navrhuje možné riešenia na pomedzí prechodu od industriálnej k informačnej spoločnosti, ktorým prešli v priebehu posledného polstoročia všetky vyspelé krajiny sveta.

Ústredným bodom všetkých zmien je hodnotový posun sprevádzaný vzostupom morálneho individualizmu a následná miniaturizácia spoločnosti. Dnešní Američania a Európania pociťujú na jednej strane nedôveru voči autoritám a veľkým inštitúciám ako armáda, parlament, svetové náboženstvá, pri ktorých majú pocit, že strácajú osobnú slobodu a možnosť voľby. Na druhej strane túžia po po-

cite spolupatričnosti, vzájomnom uznaní, preto narastá ich účasť v rôznych menších a pružnejších organizáciách tretieho sektora. Fukuyama pátra po príčinách tohto stavu. Analyzuje všeobecné, ale aj demografické, ekonomické a kultúrne dôvody. Ako ovplyvnila sexuálna a feministická revolúcia spoločnosť? Ako sa zmenila povaha práce? Kde sú príčiny zníženej pôrodnosti a zvýšenej zločinnosti? Polemizuje s argumentmi biologických, ekonomických, antropologických a psychologických teórií, aby hľadal odpovede na otázky znižovania sociálneho kapitálu medzi ľuďmi. Pátra po príčinách a mechanizmoch vzniku noriem a spoločenského poriadku vôbec. Zamýšľa sa nad vzťahom hierarchie a samoorganizácie v postindustriálnej dobe.

Kniha Veľký rozvrat je analýzou dnešného človeka a spoločnosti založenou na syntéze poznatkov nielen modernej ekonomie, politológie či iných antropologických vied, ale aj štatistických údajov a zdrojov ako východiskového materiálu Fukuyamových úvah.

JÁN JARIABKA

Kresba: Andrej Mišanek

Vladimír Valach - ako som ho poznal

Človek za svoj život spozná rôznych ľudí. Mal som tú česť, že som pred vyše desiatimi rokmi spoznal zaujímavého, rozhladeného a mimoriadne skromného človeka. Mal vtedy okolo päťdesiatky a jeho príhovory v rozhlase a v rôznych periodikách dali vyušíť, že ide o človeka vnímavého a tvorivého. Aj preto som sa veľmi tešil, keď sme ho spolu s jeho manželkou získali pre našu spoločnosť. Jeho postrehy, pripomienky a povzbudivé slová boli pre mňa inšpiratívne a som mu za ne nesmierne povďačný. Nasledujúcou rozlúčkou som chcel vyjadriť jeho vzťah k životu tak, ako som ho vnímal ja.

Ticho sneží, všetko je biele. Sedíš tu vedľa mňa s uplaknými očami. V deň, keď som Ťa spoznal, letel prvý človek do vesmíru a aj ja sa teraz akoby vznášam, vidím môj rodný dom v Tekovských Nemcoch, láskavú mamičku, starostlivého otecka ako aj milovaného brata. Čas plynie a ja stretávam Teba, môjho krásneho anjela. Na svet prichádza náš syn Vladko a robí nám veľkú radosť. Spoznáva svoju nevestu Ingrid, ktorá je hlboko aj v mojom srdci.

Zrazu je tu vnučka Lea, naše slniečko, usilovná druháčka, aj so svojím chlpatým, psikom Hesy. Veľmi sa teším, že bý-

vame blízko seba. Spoznávam vzácnych, skromných a usilovných ľudí, milujúcich to naše drahé Slovensko, ktorí to majú neraz veľmi, veľmi ťažké. Stretávam aj bubliny, ktoré však časom spľasnú.

Som nesmierne šťastný, že sme v našej Európe, ďakujem aj Tebe, Janko. Veľmi sa teším z mojich študentov, dychtievých po poznání, ovládajúc jazyky, veď to je záruka nášho dôstojného členstva v našej Európe. Je v nej aj to prekrásne Francúzsko, moja druhá vlasť. Mám rád umenie, hudbu, ale aj vínko a tú našu prekrásnu prírodu. Možno šanson „Nie, nič neľutujem“, ktorý spieva Edít Piaf, hovorí aj za mňa.

Sedíš tu vedľa mňa uplakaná, drahá, vremlilovaná Evka, môj vzácny anjel. Ďakujem Bohu, že mi Ťa dal. Vezmi si, prosím, tú červenú ružičku z tej malej bielej vázičky, ktorá je tu pri mne. Vieš, že kvety vedia hovoriť.

Všetkých si Vás objímam. Ďakujem.

PETER KURHAJEC
Predseda

Spoločnosti Ferdinanda Martinenga

Ked' sa asi v lete 873 vrátil Metod na Veľkú Moravu už ako arcibiskup a splnomocnený pápežský legát, Svätopluk mu odovzdal do správy chrámy a klerikov vo všetkých mestách. Niet podrobnejších správ o tom, ako sa za jeho dlhej neprítomnosti vyvíjala, či vôbec ešte jestvovala škola založená roku 863, ani aké postavenie zastávali jej prví absolventi. Z toho, že z Veľkej Moravy už pred Metodovým príchodom vyhli francúzskych kňazov, vyplývajú však dve skutočnosti. Franskí kňazi na Veľkej Morave sa usilovali celkom ovládnuť správu cirkevných vecí, ale – aj v zmenených politických pomeroch, keď Veľká Morava mala celkom nezávislé postavenie – usilovali sa ovplyvňovať domácu situáciu aj politicky v prospech záujmov Východofranského kráľovstva. Vyjadrenie ŽM, že „strojili intrigy“ si možno totiž vykladať iba v tomto zmysle. Ak ale činnosť nemeckého kléru na Veľkej Morave nebola celkom v zhode so záujmami jej vládcov, potom je prirodzené, že tým viac priestoru dostával pre svoje účinkovanie kléru domáceho pôvodu vrátane odchovcov a žiakov Konštantína a Metoda. V prvom rade o ich spoluprácu sa po návrate mohol opierať Metod, už aj preto, že franský klérus (iste okrem výnimiek) z Veľkej Moravy odstránil. A ešte to neznamenalo zánik tunajšieho kresťanstva, lebo ŽM hovorí (opakujem) *Svätopluk mu odovzdal do správy chrámy a klerikov vo všetkých mestách*. Aj napriek vyhnaní (údajne) všetkých franských kňazov, zostal tam ešte stále kresťanský klérus.

Z prvých rokov opätovného pôsobenia Metoda niet správ o tom, že by sa juhonemecký klérus pokúšal napádať alebo rozchybnovať platnosť pápežského rozhodnutia o výlučnej kompetencii Metoda v jeho cirkevnej provincii. Ba tak, ako sa za panovania Svätopluka I. rozširovala aj územne moc a vplyv Veľkej Moravy, rozširoval sa aj okruh Metodovej pôsobnosti.

Svätopluk svoj vzťah k Východofranskému kráľovstvu ustálil už roku 874 mierom uzavretým vo Forchheime. Poverenikom Svätopluka pri uzavieraní mieru bol kňaz Ján z Benátok. Niektorí historici pokladajú Jána z Benátok za poverenika Pápežskej stolice, ktorý mal sledovať vývoj na Veľkej Morave a informovať o ňom. Svätopluk sa prostredníctvom tohto svojho splnomocnenca zaviazal, že zachová vernosť nemeckému (východofranskému) kráľovi, čo prakticky možno vykladať ako záväzok, že proti nemu a jeho záujmom nevystúpi nepriateľsky. Svätopluk však súčasne žiadal, aby mu dovolili žiť v pokoji, čo zasa prakticky znamenalo, že Východofranské kráľovstvo proti nemu nevystúpi nepriateľsky. Za to bol ochotný platiť nemeckým kráľom určený každoročný poplatok. Forchheimský mier dodržiavali obidve strany až do roku 882, takže celých osem rokov žila Veľká Morava s Východofranským kráľovstvom v mieri.

Je nesprávne chápať Forchheimský mier ako Svätoplukovu kapituláciu. Správu o jeho uzavretí zachoval iba východofranský analista, ktorý však formuláciu upravil tak, aby z nej vyplývali výhody, ktoré dosiahla jeho strana. Treba ale uznať, že v podstate nezamýšľal to, že Svätopluk neprijal vo Forchheime záväzky pasívne, ale že ich bol ochotný prijať len v prípade splnenia svojich požiadaviek. Čiže nielen dával, ale aj dostával. Preto je správnejšie charakterizovať Forchheimský mier ako uznanie zvrchovanosti Východofranského kráľovstva, ak sa nebude usilovať otvorene zasahovať do vnútorných pomerov na Veľkej Morave. Uzavretie tohto mieru Sväto-

plukovi vlastne umožnilo expanziu do oblastí, ktoré Východofranské kráľovstvo nepokladalo za bezprostrednú sféru svojho záujmu. Z tohto hľadiska možno Forchheimský mier hodnotiť ako Svätoplukov premyslený, významný a úspešný štátnický čin. Umožnil mu nielen spomínanú expanziu, ale poskytol aj potrebný čas na vnútornú konsolidáciu a upevnenie Veľkej Moravy.

Vnútorne konsolidovaná situácia utvorila dobré podmienky na ďalšiu Metodovu činnosť, o ktorej však hodnotné pramene zachovali veľmi málo konkrétnych údajov. Pokračovalo a rozvíjalo svoju činnosť učilište a zároveň sa prekladali nielen ďalšie biblické knihy, ale prepracúvali a dopĺňali sa aj knihy právneho charakteru (zákonníky). Rozširovanie Svätoplukovho mocárstva a jeho vplyvu do ďalších pohanských krajín na severe, východe a juhovýchode otváralo pôso-

Richard Marsina

Metodov zápas 873 - 880

beniu Metoda a jeho žiakov nové slovanské územia.

Dlhšie obdobie mierového spolunažívania s Východofranským kráľovstvom však nepochybne spôsobilo aj to, že k jestvujúcim franským duchovným na Veľkej Morave pribudli ďalší, niektorí z nich sa dostali aj do užších kontaktov s dvorom alebo na ňom pôsobili, získali si jeho dôveru a domohli sa aj vplyvu na panovníka. Už v tomto čase asi pôsobil na Veľkej Morave benediktínsky mních alamanckého pôvodu Viching, ktorý neskôr získal veľký vplyv na Svätopluka. Viching bol v prvom rade exponentom dvorných kruhov Východofranského kráľovstva, nie exponentom juhonemeckého kléru. Franskí kňazi si obľubu v vládujúcej triedy na Veľkej Morave vrátane Svätopluka získali pravdepodobne tým, že benevolentnejšie posudzovali prežitky pohanstva, ktoré sa v krajine ešte stále vyskytovalo, najčastejšie pri uzavieraní a rozlučovaní manželstiev. Metod tieto prehrešky proti kresťanskej morálke posudzoval prísne, za čo si vyslúžil nepriazeň mocných príslušníkov vládujúcej triedy. Jeho prekvitajúce dielo bolo trňom v oku východofranského kléru, získavajúceho čoraz väčší vplyv. Metodovi protivníci hľadali spôsob, ako by ho mohli očieniť, zbaviť vplyvu alebo celkom odstrániť. Našli si na to dve zámienky – obvinili Metoda z bludu v učení o Svätej Trojici a z toho, že používa pri bohoslužbách slovanský jazyk. Na Veľkej Morave mu v tomto čase takéto obvinenia nemohli vážnejšie uškodiť, pretože Svätopluk si vtedy ešte nepochybne Metoda vážil a dôveroval mu. Koncom roku 878 alebo začiatkom roku 879 sa však tieto osočovania dostali aj do Ríma. Ich rozšírovaním v Ríme bol kňaz Ján z Benátok, ktorý patrilo stále do okruhu Svätoplukových poradcov. Pápež Ján VIII. sa v tejto súvislosti 14. júna 879 obrátil na Svätopluka listom, kde o. i. píše:

Chceme vám dať na vedomie, že my, ktorí z Božej milosti zastávame úrad svätého Petra, kniežata apoštolov, so zbožnou láskou vás ako najmilších synov objímame a s otcovskou nehou máme radi a vo svojich ustavičných modlitbách vás všetkých odporúčame Pánu Ježišovi Kristovi, stále sa za vás modlíme, aby vás všemohúci Boh, ktorý vaše srdcia osvietil a priviedol na cestu pravdy, upevnil v dobrých skutkoch a vás, ozdobených pravou vierou a správnym konaním i bezúhonných ráciľ sprevádzal až do skonania. Keďže máte pochybnosti o pra-

vej viere, ako sme sa dozvedeli zo správy vášho kňaza Jána, ktorého ste k nám vyslali, napomíname vás milým, aby ste (všetko) tak zachovávali, tak verili, ako sa svätá Rímska cirkev od samého kniežata apoštolov naučila, zachovávala a bude zachovávať až do konca sveta a po celom svete denne rozsieva slová svätej viery a semá správneho hlásania (slova Božieho) a ako naši predchodcovia, čiže svätí predstavení Apoštolskej stolice, ako viete, od začiatku učili vašich rodičov. Ak by sa vám však niekto, či váš biskup, či ktorýkoľvek kňaz opovážil ináč hlásať alebo kázať, zanietení vrúcnu láskou k Bohu, všetci jednotnomyseľne a spoločnou vôľou zavrhnite falošné učenie, pevne stojac a držiac sa ústneho podania Apoštolskej stolice. Keďže sme sa však dopočuli, že Metod, váš arcibiskup, ustanovený a k vám vyslaný naším predchodcom, pápežom Hadriánom (II.), učí vraj

ináč, ako pred Apoštolskou stolicou ústne i písomne urobil vyznanie viery, veľmi sa tomu čudujeme. Práve preto sme mu nariadili, aby hľadel bez mškania prísť k nám, aby sme z jeho úst počuli, či (všetko) zachováva a verí tak, ako prisľúbil, alebo nie.

Zo znenia listu vyplýva, že kňaz Ján nekonal len z vlastného popudu, ale že sprostredkoval Svätoplukovu sťažnosť či pochybnosti, ktoré zrejme doň zasiali latinskí kňazi pôsobiaci na Veľkej Morave. O čo tu konkrétne šlo, dozvedáme sa z pápežovho listu Metodovi:

Hoci si povinný náukou svojho hlásania ku spásе viesť a poučovať ľud Pánov, zverený Ti ako duchovnému pastierovi, dozvedeli sme sa, že pri vyučovaní neučíš to, čo sa Svätá rímska cirkev naučila od samého kniežata apoštolov a každodenne hlása, ba sám ľud privádzaš do bludu. Preto ti týmto listom nášho apoštolátu prikazujeme, aby si všetko odložil stranou a pousiloval sa hneď k nám prísť, aby sme z tvojich úst počuli a presvedčili sa, či (všetko) zachovávaš a kážeš tak, ako si svätej Rímskej stolici ústne i písomne prisľúbil vyznaním viery, alebo nie, aby sme dôkladne preskúmali tvoje učenie. Dozvedáme sa tiež, že omše spievaš v barbarskom čiže slovanskom jazyku; preto sme už našim listom poslaným ti po Pavlovi, ankonskom biskupovi, zakázali v tomto jazyku odbovovať sväté omše, ale buď v latinskom, buď v gréckom jazyku, ako velebí Božia cirkev po celom okrsku zemskom rozvetvená a medzi všetkými kmeňmi rozšírená. Avšak hlásať, či kázať konať medzi ľuďom je ti dovolené v slovanskom jazyku.

Aj keď sa v listoch konkrétne nehovorí, z akého vieroučného bludu Metoda obviňovali, zo ŽM vieme, že šlo o učenie o Trojici. Pre latinských kňazov z Východofranského kráľovstva to bola pri obviňovaní Metoda často používaná výčitka, s ktorou sme sa stretli už aj predtým. Keďže Metod pochádzal z Byzantska, automaticky sa predpokladalo, že názory na Trojicu má zhodné s Fotiom, čiže učí odchýlne ako franská cirkev, a tak sa to pokladalo za blud. Druhá výčitka Metodovi, o používaní slovanského jazyka pri bohoslužbách, sa spomína iba v liste Metodovi, nie v liste Svätoplukovi. Možno preto, že Svätopluk sám, hoci z neskoršej správy vieme, že osobne uprednostňoval latinskú bohoslužbu, nepokladal otázku slovanskej liturgie za podstatnú, ba že tento spôsob bohoslužby pravdepodobne hodnotil ako pre ľud prímerejší. Nastolene tejto

otázky v Ríme bolo teda skôr vecou iniciatívy kňaza Jána z Benátok, ktorý v tejto veci možno vtedy nekonal ešte z priameho Svätoplukovho poverenia.

Pápežské listy dostali Svätopluk a Metod asi v lete roku 879. Metod poslúchol pápežovu výzvu a už v druhom štvrtroku 880 sa s ním stretávame v Ríme, kam vtedy prišlo celé veľkomoravské (Svätoplukovo) posolstvo, vedené veľmožom Zemežizňom. V jeho sprievode bol aj Viching, ktorý sa v tom čase už natoľko tešil Svätoplukovej priazni, že ten navrhol (či žiadal) jeho vysvätenie za biskupa. Cieľom celého posolstva, ako uvidíme, bolo viac než riešenie náboženských a cirkevno-správnych otázok. Metodovo vystúpenie v Ríme však nedopadlo tak, ako si predstavovali jeho odporcovia a protivníci. Pápež v jeho učení našiel nijaké bludy, ba za určitých podmienok pripustil aj odbavovanie bohoslužieb v slovanskom jazyku. Do-

kladom toho je list z júna 880, ktorého vydanie bolo najväčším osobným úspechom nielen arcibiskupa Metoda, ale celého veľkomoravského posolstva v Ríme. Prevažná časť odbornej literatúry doteraz hodnotí tento list ako najvýznamnejšie privilegium pre arcibiskupa Metoda a ním vedenú cirkev na Morave. Na rozdiel od listu pápeža Hadriána II. roku 869, ktorý – ako sme videli – sa jednoznačne nepokladá za hodnoverný, o pravosti listu z júna 880 nikto nepochybuje. Oproti tradičnému výkladu, akoby najpodstatnejšou časťou listu bolo očistenie Metoda od narieknutia z bludu a pripustenie používania slovanského jazyka v liturgii, už teraz zdôrazňujeme, že v prvej časti tohto listu ide o riešenie omnoho podstatnejšej otázky medzinárodnopolitického charakteru. Vzhľadom na jeho význam odcitujeme list celý, lebo je výrečným dokladom situácie:

Milovanému synovi Svätoplukovi, slávnemu kniežatu. Tvojej horlivosti chceme dať na vedomie, že náš spolubrat Metod, najdostojnejší arcibiskup svätej Moravskej cirkvi, prišiel spolu s tvojím verným Zemežizňom pred prah svätých apoštolov Petra a Pavla a pred našu pápežskú tvár a prehovoril žiarivou rečou, spoznali sme úprimnosť tvojej oddanosti i želanie celého tvojho ľudu, ktoré prechováva voči Apoštolskej stolici a našej otcovskej starostlivosti. Lebo z vnuknutia Božej milosti opovrhol si inými vládcami tohto sveta, z najvernejšej lásky si si spolu so svojimi vznešenými vernými mužmi a s celým ľudom svojej ríše povolil svätého Petra, kniežata apoštolského zboru, a jeho námestníka za patróna, pomocníka i ochrancu vo všetkom a skláňajúc siju pod ochranu jeho a jeho námestníka so zbožnou myslou túžil s pomocou Božou ostať najoddanejším synom až do smrti. Nuž za túto takú pevnú vieru a oddanosť tvoju i tvojho ľudu s otvoreným náručím našej Apoštolskej stolice, s nesmiernou láskou ťa objímame ako jediného syna a spolu so všetkými tvojimi vernými prijímame do svojho otcovského lona ako ovečky Pánove nám zverené a želáme si milostivo (vás) sýtiť pokrmom života a vo svojich neprestajných modlitbách sa snažíme odporúčať ťa všemohúcemu Pánovi, aby si zásluhou orodovania svätých apoštolov mohol premáhať všetky protivtenstvá i na tomto svete, a potom v nebeskej ríši s Kristom, naším Bohom, jasať. Vypočuli sme teda tohto Metoda, vášho ctihodného arcibiskupa, pred ustanovenými našimi bratmi biskupmi, či vyznáva

vierovyznanie pravej viery a pri svätých bohoslužbách spieva tak, ako to v skutočnosti svätá Rímska cirkev zachováva a ako to na šiestich svätých všeobecných synodách svätí otcovia podľa hodnovernosti evanjelia Krista, nášho Boha, vyhlásili a podali. On však verejne vyznal, že tak zachováva a spieva podľa učenia evanjelia a apoštolov, ako učí svätá Rímska cirkev a ako podali (svätí) otcovia. My však po zistení, že je vo všetkých cirkevných náukách pravoverný a v službách (cirkvi) prospešný, poslali sme vám ho naspäť, aby znova spravoval zverenú mu Božiu cirkev. Prikazujeme vám, aby ste ho prijali ako vlastného pastiera s dôstojnou poctou i úctou a radostnou myslou, pretože podľa rozhodnutia našej apoštolskej autority sme mu privilegium jeho arcibiskupstva potvrdili a stanovili, že s Božou pomocou zostane na veky platné tak, ako tu z moci našich predchodcov ustanovené a potvrdené práva i výsady všetkých Božích kostolov. Pravda, v takom zmysle, aby sa podľa kanonickej tradície sám staral o všetky cirkevné veci a vykonával ich akoby pod dohľadom Božím; veď jemu bol zverený ľud Pána a on bude vydávať účty za jeho duše. Aj kňaza, menom Vichinga, ktorého si k nám poslal, vysvätili sme ako zvoleného biskupa svätého Nitrianskeho kostola; prikázali sme mu, aby svojho arcibiskupa vo všetkom poslúchal, ako to sväté kánony učia. Želáme si aj to, aby si nám tak isto so súhlasom a prezieravosťou samého arcibiskupa vo vhodnom čase poslal aj druhého schopného kňaza alebo diakona, ktorého by sme tiež vysvätili za biskupa pre iný kostol, kde by si biskupský úrad uznal za potrebný, aby spomenutý váš arcibiskup mohol potom spolu s týmito dvoma nami vysvätenými biskupmi podľa apoštolského ustanovenia vysväcovať pre iné miesta, v ktorých biskupi majú a môžu dôstojne žiť. Avšak kňazom, diakonom alebo duchovným ktoréhokoľvek stavu, či Slovienom alebo príslušníkom ktoréhokoľvek kmeňa, ktorí žijú na území tvojej džravy nariaďujeme, aby sa vo všetkom podriadili a poslúchali nášho už spomínaného spolubrata, vášho arcibiskupa, aby bez jeho vedomia vôbec nič nekonali. Ak by sa však vo vzdorovitosti a neposlušnosti opovážili vyvolať nejaké pohoršenie alebo rozkol a po prvom, ba ani po druhom napomínaní by sa vôbec nepolepšili, z našej moci nariaďujeme, aby ste ich podľa platnosti (tých) ustanovení, ktoré sme mu odovzdali a vám poslali, ako rozsievateľov kúkoľ a ďaleko vyhnaní zo svojich kostolov a územia. Napokon právom schvaľujeme slovanské písmo, vynájdené nebohým Konštantínom Filozofom, ktorým nech zaznievajú chválospevy patriace Bohu, a prikazujeme, aby sa v tomto jazyku hlásalo veebenie a skutky Krista, Pána nášho. Veď zvelebovať Pána nielen tromi, lež všetkými jazykmi pripomína nám Písmo sväté, ktoré prikazuje slovami: Chváľte Pána všetky národy a oslavujte ho všetci ľudia (Ž 116, 1). Aj apoštol naplnení Duchom svätým hlásali veľké skutky Božie všetkými jazykmi (Sk 2, 22). O týchto jazykoch nám dostatočne a zreteľne pripomína aj v prvom liste ku Korint'anom, aby sme hovorili (rozličnými) jazykmi budovali Božiu cirkev. Veď ani viera, ani náuka nijako neprekáža či už omše spievať v tomže slovanskom jazyku, či čítať sväté evanjelium alebo sväté čítanie Nového alebo Starého zákona, správne preložené a vysvetľované, či prespevovať všetky iné hodinkové pobožnosti, pretože kto stvoril tri hlavné jazyky, a to hebrejský, grécky a latinský, ten aj všetky ostatné stvoril ku svojej chvále a sláve. Avšak prikazujeme, aby sa vo všetkých kostoloch vašej krajiny čítalo

evanjelium pre väčšiu slávu po latinsky, a len potom preložené do slovan-ského jazyka zaznievalo do uší ľudu, nerozumejúceho latinskému slovu, ako sa to vraj v niektorých kostoloch robí. A keď sa tebe i tvojim veľmožom páči počúvať omše radšej v latinskom jazyku, nariadujeme, aby sa pre teba omšové obrady odbavovali po latinsky.

Tento list je skutočne najvýznamnejším privilegiom, ktoré dostali Svätopluk a Metod, Veľká Morava a moravská cirkev. Aj z čisto diplomatického hľadiska zo skladby listiny je zrejme, že ako veľké privilegium ho chápa aj kancelária, v ktorej ho zostavili, pretože jeho všeobecná, vzletná časť je pomerne dlhá. Najvýznamnejšiu časť jeho obsahu ani tak netvorí pomerne konkrétne a obsérne vymenované udeľované výsady, ale to, čo je napísané na jeho začiatku. Hneď tam sa dozvedáme, že Svätoplukovo poslanstvo, vedené Metodom a veľmožom Zemežizňom, ponúkalo odovzdanie sa Svätopluka a celej Veľkej Moravy pod priamu ochranu Pápežskej stolice. Pápež Ján VIII. tejto Svätoplukovej žiadosti vyhovel a prijal ho s celou jeho krajinou pod ochranu Pápežskej stolice. Z politického hľadiska to v danej európskej konštelácii malo veľký význam. Znamenalo to, že s Veľkou Moravou v budúcnosti ani Franská ríša či Východofranské kráľovstvo nemôžu nakladať ľubovoľne, pretože by tým narušili záujmovú sféru Pápežskej stolice. Nevie, kto bol iniciátorom tohto návrhu; možno ho azda tušíť v Jánovi z Benátok. Treba pokladať za isté, že s týmto návrhom súhlasil aj arcibiskup Metod, keď ho spolu s veľmožom Zemežizňom predniesol. Táto okolnosť mala zas nepochybne vplyv aj na posudzovanie jeho žiadosti v Ríme. Nie je vylúčené, že o odovzdaní sa pod ochranu Pápežskej stolice bola reč už pri návšteve Jána z Benátok v Ríme roku 879. No tak ako sme vyzdvihli už pri Rastislavovi, že politické myslenie vedúcich predstaviteľov Veľkej Moravy a ich orientácia v medzinárodných vzťahoch boli na vysokej úrovni, treba to aj teraz zdôrazniť, pričom nie je rozhodujúce, akú úlohu v tom zohrali ich poradcovia.

Domyslenie významu tejto skutočnosti robí potom pochopiteľnejším aj postoj Pápežskej stolice k Veľkej Morave na prelome 9. a 10. storočia, keď sa po smrti Svätopluka I. začal veľký úpadok veľkomoravského štátu a Pápežská stolica napriek tomu bola ochotná opätovne pokladať Veľkú Moravu za samostatnú cirkevnú provinciu, podliehajúcu bezprostredne Rímu. Bolo to možné len preto, lebo ju súčasne pokladala (už od sedemdesiatych rokov, ale najneskôr od roku 880) za oblasť, ktorá jej podliehala nielen cirkevne, ale aj politicko-správne, a bez jej súhlasu sa tam nemalo nič meniť. V predstavách vtedajších kuriálnych politikov to iste znamenalo, že sa ich nielen náboženskému, ale aj politickému vplyvu otvorili nové veľké slovanské oblasti. A práve v tejto okolnosti treba vidieť rozhodujúci moment, že voči Svätoplukovej žiadosti kúria vystupovala tak veľkoroso. V tejto súvislosti je zaujímavé, že o vyše sto rokov nastala v tej istej oblasti podobná situácia. Okolo roku 1000 údajne dostal uhorský kráľ Štefan I. titul „apoštolského“ kráľa, čím azda z tradície chcela Pápežská stolica zdôrazniť, že územie niekdajšej Panónie (v širšom územnom zmysle) je oblasťou, v ktorej môže nezávisle rozho-

dovať, pretože aj vtedy sa ešte ohlasovali aspirácie juhonemeckých cirkevných hierarchov na túto oblasť, a tým prirodzene aj na jej závislosť od (vtedy už) Nemeckej ríše. Vytvorenie uhorskej cirkevnej provincie okolo roku 1000 malo pre uhorský štát a jeho panovníkov ďalekosiahle dôsledky, ktoré sa v priebehu dejín neraz politiky oživovali, naposledy dokonca v druhej polovici 18. storočia.

Z hľadiska arcibiskupa Metoda bolo dôležité, že bola uznaná jeho pravovernosť a potvrdené jeho postavenie. Za dôležité treba pokladať aj výslovné zdôraznenie, že mu cirkevneprávne podliehajú všetci kňazi na Veľkej Morave, bez ohľadu na ich pôvod. Výslovné opakovanie tejto formulácie v listine nie je náhodné. Súvisí zrejme s tým, že dovtedy pôsobilo na Veľkej Morave aj mnoho kňazov, ktorí Metodovu právomoc neuznávali a zrejme sa odvolávali na to, že sú podriadení tým inštitúciám, ktoré ich na Veľkú Moravu vyslali. Nemôže byť pochýb, že tu šlo o misionárov z Východofranského kráľovstva, ktorí Metodovu právomoc neuznávali preto, aby mali väčšiu možnosť pôsobiť v duchu príkazov svojich poverovateľov. Okolnosť, že Metod dostal právo zbaviť ich v prípade neposlušnosti funkcií, ba až vyhnúť, významne prispela k zvýšeniu vážnosti jeho postavenia.

Zaujímavé je, že pri povolení používať slovanský jazyk pri bohoslužbách niet ani len zmienky o tom, že čosi podobné povolil už predtým aj pápež Hadrián II., hoci v citovanom liste Svätoplukovi zo 14. júna 879 sa výslovne spomína poverenie Metoda (pre Veľkú Moravu) už pápežom Hadriánom II. (869 – 870). Je to tým zarážajúcejšie, že v tom istom liste pápeža arcibiskupovi Metodovi (879) sa výslovne spomína, že mu pápež Ján VIII. zakázal používať slovanský jazyk pri bohoslužbách už v liste, poslanom po ankonskom biskupovi Pavlovi roku 873. Aj to prispelo, že hodnovernosť listu, ktorým Hadrián II. údajne povoloval slovanskú liturgiu už roku 869, mnohí historici spochybňovali. Ak sa aj postavíme na stanovisko, že určitý privilegialny list Metod od Hadriána II. dostal, ešte stále ostáva otázka, či obsahoval aj povolenie používať slovanský jazyk pri bohoslužbách. Ak sa však postavíme na stanovisko, že list s takýmto obsahom bol vydaný, potom treba zdôrazniť, že Pápežská kúria v tomto smere prichádza menila svoje stanovisko. To, s čím roku 869 Hadrián II. súhlasil (!), Ján VIII. roku 873 zakázal, roku 879 dokonca pripomína a zdôrazňuje svoj zákaz, zatiaľ čo v júni 880 to opäť povolil. Tieto premeny stanovísk Pápežskej stolice vo vzťahu k používaniu slovanského jazyka pri bohoslužbách nás vedú k dôkladnejšiemu zamysleniu nad konkrétnymi formuláciami.

Zo skúmania môžeme hneď vynechať list Hadriána II. z roku 869, ktorý sa nepokladá jednoznačne za hodnoverný, a tak nám ostáva iba skúmať list – privilegium z júna 880. Aj z dôkladnej analýzy príslušnej časti listu vyplýva faktické povolenie slovanskej liturgie na Veľkej

Morave pri všetkých bohoslužobných úkonoch. Arcibiskup Metod a jeho strana si mohli tento list skutočne vysvetľovať ako úplné povolenie používať slovanský jazyk pri bohoslužbe (jedine evanjelium sa muselo najprv prečítať po latinsky). Vychádzajúc priamo z výrazových prostriedkov použitých vo formuláciách treba však vyzdvihnúť, že v liste sa vo všeobecnej rovine prikazuje učiť o Kristovi slovanským jazykom, prikazuje sa čítať evanjelium najprv po latinsky, potom po slovansky, nariaduje sa slúžiť omše po latinsky, ak si to bude panovník (Svätopluk) alebo jeho poprední želať, ale keď ide o výslovné povolenie slúžiť omše v slovanskom jazyku, neprikazuje sa to, ani sa to výslovne nepovoľuje, len sa vraví, že to nie je proti viere ani učeniu cirkvi. Tento rozdiel sa nesmie podceňovať, naopak, pri pokuse o správne vysvetlenie ho treba vyzdvihnúť. Každá takáto výsadná listina je právne záväzná a vyjadrenia v nej použité nie sú len štylistickými zvratmi, ale zdrojom práv a výsad, uvádzaných nimi do života. Preto tieto formulácie musia byť dobre uvážené a premyslené. Zostavovatelia privilegia volili celkom zámerne a cieľavedome rozdielne formulácie, pokiaľ šlo o stupeň imperatívnosti (prikazovania). Dôvodom ich opatrnosti pri používaní výrazových prostriedkov vo formulácii výsady bol skutočný postoj Pápežskej stolice k udeľovanej výsade, ináč povedané

v pozadí tu bola skrytá vedomosť o rozličnosti názorov jednotlivých predstaviteľov Pápežskej stolice na túto problematiku. To, čo sa tu vlastne povoľovalo – pripustenie ďalšieho jazyka, a to barbarského, ako rovnocenného bohoslužobného jazyka – bolo z hľadiska Pápežskej stolice prinajmenej niečím veľmi nezvyčajným. A treba zdôrazniť, že nezvyčajné to bolo z hľadiska obidvoch strán zastúpených (a vtedy navzájom súperiacich) v Ríme, teda progréckej (grékofilskej) aj tej, čo voči Byzantsku a licenciám voči byzantskej cirkvi zastávala odmeranejšie až nepriateľské stanovisko. Že pri zostavovaní tohto listu spolupôsobili príslušníci grékofilskej strany, vyplýva aj z neho samého, lebo sa tam výslovne povoľuje popri latinskom aj používanie gréckeho jazyka, čo vo svojej sfére nie veľmi boli ochotní pripúšťať prívrženci „rímskoortodoxného“ smeru. V listine použitou formou povolenia používať slovanský jazyk v liturgii na Veľkej Morave Pápežská stolica dala vlastne svoj právne nie veľmi výrazne formulovaný trpný súhlas, pričom akceptovala fakticky jestvujúci stav. Jedna okolnosť veľmi priaznivo vplývala na to, že takéto riešenie bolo v danej situácii možné a dostatočné. Bolo to stanovisko hlavných predstaviteľov svetskej moci na Veľkej Morave k povoleniu či potvrdeniu používania slovanského jazyka v liturgii. Zrejme im na tom veľmi nezáležalo, ale, naopak, iste na ich prianie, sa

v liste pridala striktná formulácia o možnosti slúžiť pre nich latinské omše. Keď túto okolnosť domyslíme, vyplynie z toho, že používanie slovanského jazyka v liturgii sa povoľovalo v prvom rade pre prostý, pospolitý ľud, aby mu kresťanstvo urobil zrozumiteľnejším a atraktívnejším, ale aj aby medzi ním mohlo pevnejšie zapustiť svoje korene.

Keď sa na privilegium dívame z tohto zorného uhla, potom nás neprekvapujú (a ani v budúcnosti neprekvapia) časté zmeny stanoviska Pápežskej stolice. Nešlo o striktné formulované výsady, ale o súhlas formulovaný tak opatrne, že pri akejkoľvek zmene politickej konštelácie sa nedalo v striktnom právnom zmysle naň odvolávať. Pri tomto „povolení“ šlo skôr o osobný úspech a zásluhu arcibiskupa Metoda samého než o všeobecné a jednoznačné povolenie. To však znamená, že už pri vzniku privilegia bola jeho účinnosť a trvanie v tomto bode nejednoznačné. Zo strany Pápežskej stolice tu nešlo ani tak o akt dotýkajúci sa viery ako skôr o politické rozhodnutie, zabezpečujúce v danej situácii nielen cirkevno-správne, ale aj politické a územné aspirácie Pápežskej stolice. Týmto svojím taktickým postupom Pápežská stolica vylučovala z nárokov na územie Veľkej Moravy až dvoch potenciálnych protivníkov, obidve najmocnejšie ríše tých čias, Byzantskú a Franskú, ktoré by tiež boli rady rozšírili svoj vplyv na toto územie.

L. Cvengošová: Byzantská misia, epoxid, (detail), 1984

KULTÚRA

dvójtyždenník závislý od etiky

Vydáva Factum bonum, spol. s r. o. – Adresa vydavateľstva a redakcie: Sološnická 41, 841 05 Bratislava. Tel./fax: 02/654 12 388.

Redakčná rada: Július Binder (predseda), Anton Hlinka, Richard Marsina, Tibor Kovalik (Kanada), Vladimír Kubovčík, Peter Kubica. – Šéfredaktor: Teodor Krížka. – Grafik: Alojz Tomášek. – Cena jedného čísla je 29,- Sk. Polročné predplatné 290,- Sk, celoročné predplatné 580,- Sk. Mediaprint-Kapa, Pressegrasso, a. s. Objednávky na predplatné prijíma každá pošta a doručovateľ Slovenskej pošty. Objednávky do zahraničia

vybavuje Slovenská pošta, a.s., Stredisko predplatného tlače, Námestie slobody 27, 810 05 Bratislava 15, e-mail: zahranična.tlac@slposta.sk – Telefónické predplatné: 02/54418102 alebo 02/54418091 – Registračné číslo 1810/97. – Nevyžiadané rukopisy nevraciam. E-mail: redakcia@kultura-fb.sk

www.kultura-fb.sk
ISSN 1335-3470 (tlačené vydanie) ISSN 1336-2992 (online)

Čo vložiť do systému, aby fungoval lepšie?

Na to, aby akýkoľvek nedostatočne fungujúci systém začal fungovať lepšie, nestačí iba ho rozobrať /rozanalyzovať/ a opätovne ho zložiť. Mali by sme totiž stále iba ten istý nedostatočne fungujúci „stroj“. Možno trochu očistený, možno trochu premazaný. Životnosť systému sa o čosi predĺži na úkor zdravenia jeho prevádzky. Nejde však o nijakú reformu, ani o revolúciu. Ide iba o kozmetické úpravy, čo je tiež druh často používaného triku. Len si spomeňme na tzv. „Súbor opatrení“ z čias normalizácie, ktorý vlastne nič neriešil.

To, čo sa musí do rozobraného systému pred opätovnou syntézou vložiť, aby naozaj išlo o systémovú zmenu, je nová definícia jeho správania sa. Touto novou definíciou musí byť nejaká novinka – inovácia.

K vhodnej inovácií sa prepracoval už L. Štúr svojou zásadou a výzvou: „Veľa tvoriť - málo troviť“. Bolo mu jasné, že každý by mal spotrebovať iba časť ním vyprodukovanej nadhodnoty. Zvyšok mal predstavovať tzv. dlhé peniaze, ktoré by mali byť vynaložené na hospodársky rozvoj. Všimnime si, že v systéme „veľa tvoriť - málo troviť“, by nebola inflácia.

Za Prvej republiky bolo známe heslo prezidenta T.G. Masaryka: „Nebát se a nekráť“. Je to jasný apel na to, aby sa nadhodnota vyprodukovaná národom nestrácala vo vreckách zlodějov. Ono „nebať se“ znamenalo nebať sa ukázať na zlodějov, nech by ich postavenie bolo akokoľvek vysoké.

Oba tieto princípy však zostali iba v rovine morálnej. Za socializmu, ktorý sa na morálnosť často odvolával, si vytvoril realitou poučený národ heslo v opačnom garde: „Kto nekradne, okráda vlastnú rodinu.“ Národ totiž videl, že ho-ruvedené zásady pre vrchnosť neplatia.

Platy podľa zásluh

Zaviesť do spoločenského systému oba hore uvedené odkazy, čiže morálny rozmer, znamená zaviesť do systému veľmi významnú inováciu. Inováciu, ktorá mimochodom nebola ešte nikdy a nikde na svete celoplošne programovo použitá. Celoplošne znamená, že by sa tejto platobnej disciplíny museli podrobiť aj všetky riadiace štruktúry. Znamenalo by to zosúladiť príjmy na všetkých úrovniach s etikou a morálkou. Etikosť a morálnosť príjmov však môže byť spravodlivo odvodená iba od rezultatívnosti, čiže ekonomickej úspešnosti, alebo ak chcete, efektívnosti zverených fondov.

O nevyhnutnosti hodnotiť všetky hospodárske subjekty jedným jednotným ukazovateľom, písal v svojich článkoch o ekonomii času a neskoršie v rovnomennej knihe, ktorá však mohla vyjsť až o dvadsať rokov neskôr, prof. Ján Ferienc, v r. 1968, za Dubčeka, od jari do leta minister hospodárstva SR. Ním pred-razované odmeňovanie na základe výnosov zverených fondov by znamenalo doslova pohon na všetky synekúry a na myšlienku inováčných bariér.

Úvaha o možnom skutočnom dôvode invázie v r. 1968

Možno by sme sa boli dožili po roku 1968 nesmierne zaujímavého pokusu zaviesť túto inováciu do praxe, ale vojenská invázia piatich armád Varšavskej zmluvy všetko zmarila. Možno skutočný dôvod invázie, ten pravý, ten, o ktorom sa pre istotu nehovorilo a stále sa ani len pošepky nehovorí, boli a sú práve vážne obavy zo zavedenia vzájomnej spätnej väzby medzi odmeňovaním a ekonomic- kou úspešnosťou zverených fondov. Obavy vládnucej vrstvy na všetkých úrovniach a manažmentov podnikov východu aj západu boli v tomto prípade vzáčne jednotné.

Mali by sme si jasne povedať, že infláciu nespôsobuje žiadna domáca gazdinka, ktorá obráti každú korunu v dlani trikrát, kým ju minie. Ani nikto, koho odmena je len časť ním vytvorenej nadhodnoty.

JÁN MASARYK

Ku koncepcii budúcnosti Slovenska (3)

Infláciu, devalváciu meny a ruinovanie hospodárstva spôsobuje vrstva tých, ktorí sa dostávajú nekontrolovane, príliš ľahko, alebo aj inak nezaslúžene k peniazom. Všetci tí, ktorí dostávajú viac ako vytvorili, viac ako sú hodní. Všetci, ktorí zo zisťných dôvodov prijímajú rozhodnutia, ktoré sú v rozpore so záujmami podniku, štátu a národa. Ľud neomylné už teraz volá novodobé „Beverly hills“ nad našimi mestami „zbojnícke“, alebo „gangsterské“ vršky.

Nebudeme preto možno ďaleko od pravdy keď povieme, že naozajstným nebezpečenstvom pre vládnú a stranícku štruktúru v roku 1968 nebola známa a v podstate „neškodná“ ekonomická reforma ekonóma profesora Ota Šika, ktorá v mnohom pripomínala ľudový kapitalizmus na socialistický spôsob. Bola ním oveľa menej známa a pre riadiace špičky na východe aj na západe veľmi „nebezpečná“ ekonomická reforma ekonóma profesora Jána Ferienc, ktorej kontúry sa už asi dali tušiť v pozadí vtedajšieho vývoja.

Táto reforma v čomsi pripomína Svätý experiment. /Televízna hra s Gustávom Valachom v hlavnej úlohe/. Ozaj, dožijeme sa niekedy jej reprízy? O tejto reforme vedeli svetové riadiace centrály zrejme dosť, aby tieto veci veručky spustili mechanizmus invázie a následne mechanizmus okupantskou mocou kontrolovanej „normalizácie“. Nie náhodou odišiel v čase invázie piatich armád Varšavskej zmluvy do Československa, americký prezident na dovolenku na svoj ranč. Jasnejšia zelená pre okupantské tanky už nemohla byť rozsvietená. Tak ako prišiel generál jezuitského rádu zrušiť Svätý experiment, prišli generáli inváznych armád zrušiť experiment v Československu.

Tajný štátny bankrot

Za dvadsať rokov sa pacifikačné možnosti tzv. normalizácie úplne vyčerpali. Inak povedané, už nebolo ďalej možné ekonomic- ky a politicky vykrádať budúcnosť. Veď čo iné bola prvotná a druhotná platobná neschopnosť podnikov, než iné pomenovanie pre čosi ako štátny bankrot, či československý čierny piatok na newyorskej burze? Nezabúdajme, že úplne všetky podniky u nás boli štátne!

Aj preto nastúpili v roku 1998 hry na demokraciu a voľný trh. Len nech sa preboha nikde nehovorí o spätnej väzbe rezultatívnosti fondov a odmien! Nastalo podivné oddlžovanie, či ozdravovanie bánk a podnikov a následne ich privatizácia. Všetko len a len na úkor obyvateľstva. Tak to bolo vždy a tak to je stále.

Je že už trochu vidieť, kde sa ne- prestajne stráca obrovská nadhodnota, ktorú ako celok vytvárame? Prečo sa ľudovo povedané stále nevedia dostať kone pred voz?

Rezultatívnosť fondov

Rezultatívnosť každého podniku, mesta, či štátu, je pomer všetkých jeho aktív a pasív. Je to najprv zlomok a potom jeho výsledok. Je to jedno číslo. Všetky podniky a banky to svoje číslo vedia. Ak nie, mali by sa pozrieť do svojich auditov a materiálových súpisov. Myslím si, že nič by nemalo brániť tomu, aby sa tieto čísla museli zverejňovať. Tak by vznikla oficiálna „hitparáda“ rezultatívnosti podnikov. Bolo by to určite veľmi zaujímavé. A malo by to mať vážne dôsledky.

Trochu sa na tie dôsledky pozrime. Napríklad bezproblémový prístup k pôžičkám pre podniky, ktorých číslo rezultatívnosti je lepšie ako...

To konkrétne číslo by malo určiť ministerstvo hospodárstva s ministerstvom financií a bankovou radou.

Celá ekonomika by sa rozdelila do jednotlivých pásiem podľa hospodárskych výsledkov vo vzťahu k fondom, ktoré sú potrebné na ich dosiahnutie. Tie blízko vrcholu by mali byť daňovo zvýhodnené. Tie podniky, ktoré v danom roku prejdú do vyššieho ekonomického pásma by prípadne vôbec nemali platiť daň, lebo prekonal niektorú z inováčných bariér, ktorá im pôvodne kazila rezultatívnosť. Hodnotením podnikov podľa rezultatívnosti by sa zrovnoprávnili malé a stredné podniky s tými veľkými.

No a odmeny vedúcich, respektívne majiteľov podnikov, by boli určené podľa tabuliek v závislosti od dosiahnutého ekonomického pásma.

Ponúka sa nový pohľad na fungovanie daňového systému a spôsobu odmeňovania, kde by sa nemalo stať, že niekto prichádza k peniazom, ktoré nie sú kryté reálnymi výsledkami jeho práce.

Toto sa týka všetkých úrovní a všetkých pracovísk od baču pod Poľanou až po prezidenta štátu. Úroveň priemernej Slovenskej mzdy by mala byť nastavená podľa rezultatívnosti fondov celého Slovenska v porovnaní s ostatnými krajinami. Vznikla by tak „hitparáda“ ekonomickej úspešnosti štátov v rámci sveta.

Jednou z hlavných úloh štátu by malo byť odstraňovanie inováčných bariér a súdny postih mýtnikov. Skorumpovaný byrokrat a mýtnik inováčnej bariéry je totiž to isté. Z tohto hľadiska je priam nepochopiteľné, že výstavba diaľnic /rozumej odstraňovanie fyzickej inováčnej bariéry/, ktorá sa tak rozbehla za Mečiarovej vlády, bola nasledujúcou vládou prakticky zastavená. Teraz ich stavíme znovu, ale pomalšie a ešte drahšie ako predtým.

Treba si uvedomiť, že to, čo nedovoľuje hospodárskym subjektom prechádzať do vyšších ekonomických pásiem sú inováčné bariéry.

Podniky v súčasnosti možno rezultatívnosť ich fondov ani veľmi netrápi. Za celé obdobie socializmu dosahovali hospodárske výsledky najmä ich obrovským hromadením. To, čo sa teraz ešte stále predáva a privatizuje, naškrečovali tieto podniky za socializmu. Mnohé podniky z takto nahromadeného potenciálu žijú doteraz. Veď keby napríklad mali prestať jazdiť autobusy, ktoré boli zakúpené pre dopravné podniky ešte za socializmu, znamenalo by to celoslovenský dopravný kolaps.

Zavedením inštitútu rezultatívnosti fondov by sa všetky hospodárske rezervy zapojili do aktívneho ekonomického života. Zároveň by sa ľahšie zistila výhodnosť predajov, alebo nákupov podnikov.

Až prechod Slovenska do vyššieho ekonomického pásma by bol dôvodom na zvýšenie plátov vedenia štátu. A naopak. Strata pásma by znamenala ich zníženie.

No a keby sa raz, bože daj, ocitlo Slovensko na špičce svetovej ekonomickej hitparády, potom by si riadiace štruktúry štátu zaslúžili tie najväčšie svetové platy!

Múdrost' jednotlivcov ako podmienka bohatstva národa

Kniha Ekonomía času mohla byť vydaná až po Brežnevovej smrti, za Andropova. Profesor Ferienc hovoril, že mu Andropov prihral na smeč svojou výzvou, aby teoretická sféra slobodne zverejnila svoje názory, pričom dopredu zaručoval beztrnosť. Aj keď už Ján Hus mal s glejtami podobného druhu zlú skúsenosť, vybral Ján Ferienc knihu zo šuplíka a vydal ju. Realizáciu podmienok zavedenia hospodársky náročného prostredia, ako v knihe nazýval trhové hospodárstvo, by však v podstate prišlo k demontáži socializmu. Kniha nezaslúžene zapadla prakticky bez odzvy, ako skoro všetko, čo uzrelo svetlo sveta za

socializmu. Stále platí, že s vaničkami sa vylievajú aj deti.

Nebola to jediná vizionárska kniha na pomedzí medzi ekonómiou, filozofiou a Sci Fi. Eugen Löbl, mohol v r. 1968 konečne vydať svoje Úvahy o duševnej práci a bohatstve národa, ktoré koncipoval v svojej hlave počas dlhoročného komunistického žalárovania.

Hlavnou myšlienkou týchto, ale aj iných kníh je, že najväčším bohatstvom národa je jeho múdrosť, čiže inteligencia. Schopnosť jednotlivcov učiť sa, chápať veci, vynaliezať, objavovať, odstraňovať inováčné bariéry, schopnosť tvoriť, organizovať a spolupracovať. Samozrejmosťou však? Prečo sa však nemôže toto bohatstvo naplno rozvinúť? Je vari u nás hlad po inováciách? Toto by nás malo trápiť a na toto by sme si mali pravdivo odpovedať.

Smutné osudy zárodok ostrovov kladnej výchylky

V socialistických podmienkach sa priam záračne darilo podniku JRD Slušovice. Tento podnik bol dedičom Baťovho ekonomickeho odkazu, ktorý dokázal v metamorfovej podobe prežiť aj Sibir socialistickej ekonomiky. Reči o temných praktikách, ktoré v spojitosti s týmto podnikom vyslovil V. Havel, majú podľa mňa pôvod v úžase, že ostrov pozitívnej deviácie, ktorý v Zlíne, ale aj v širšom okolí vytvoril Baťa, napriek socialistickým výrobným vzťahom, jednoducho nezanikol. Doslova politická likvidácia tohto podniku v už demokratických podmienkach rozbiehajúceho sa trhového hospodárstva stojí za hlbšie zamyslenie. Prečo bolo potrebné zadupnúť tento prežívajúci zárodok budúceho ostrova pozitívnej deviácie?

Podobne nepochopiteľné bolo aj zrušenie vysoko prosperujúcej továrne malej veľkosti, ale veľkej významom, ktorá sa volala I. Bratislavská strojárň. Nešlo iba o znárodnenie, ale o doslovnú násilnú likvidáciu „ducha“ továrne. Stalo sa to po prevrate v roku 1948. Prečo bolo potrebné zrušiť I. Bratislavskú strojárň? Jednu z troch tovární Európy, ktorá sa nedotkla ani veľká hospodárska kríza? Svetoznámu továrň, ktorá sa špecializovala na zavádzanie vedecko-technických novinek do výroby?

V oboch prípadoch sa zdá, že príčina politickej likvidácie týchto podnikov je tá istá. Je ňou obava, že by sa mohol ostrov pozitívnej deviácie rozšíriť do tej miery, že by ako rozvíjajúci sa synergi- on a kybernetik ohrozil cudzopasnosť pod- staty štátneho managementu.

Ako vidíme, je jedno, že v bratislavskom prípade išlo o začínajúci vládny manažment komunistický a v slušovic- kom o začínajúci vládny manažment kapitalistický. V oboch prípadoch sa v malom merítke zopakovalo to, čo sa vo väčšom meradle stalo v roku 1968. Ibaže raz sa to stalo o dvadsať rokov skôr a potom o dvadsať rokov neskôr!

V roku 1968 sa hrozba vzniku ostrova pozitívnej deviácie nedala už politiky zastaviť a preto museli nastúpiť cudzie armády.

Vízia: Slovensko

ako stov pozitívnej deviácie

Myslím si, že naša budúcnosť by mala byť spojená s cieľavedomým úsilím vybudovať Slovensko ako ostrov pozitívnej deviácie. Čo to vlastne je?

Ostrov pozitívnej deviácie si môžeme predstaviť ako sieť vzájomne sa podporujúcich príčin a následkov. Túto sieť môžeme chápať ako prepojenie funkčných, hierarchických a iných väzieb subjektov hospodárskeho a kultúrneho života v priestore. Je to spolupôsobenie fondov rozličnej konfigurácie, pohyby a premeny ekonomickeho času, posuny

hodnôt a zmeny interakčných štruktúr.

Ak si predstavíme ostrov kladnej výchylky ako trampolínu, potom hospodárske subjekty, ktoré na nej skáču, prechádzajú všetkými kombináciami dynamickej rovnováhy. Takáto rovnováha sa udržuje súčasným pôsobením stability a pohybu. Kto si myslí, že sa to nedá, nevie o lietani. Pružná sieť prepožičiava subjektom, ktoré pracujú v jej prostredí, všestrannú životodarnú podporu. Ruší opačné javy a chaotické tendencie pomocou elastických spätých väzieb. Preto sa v priestore, ktorý sieť prikrýva, znižuje entropia a rastie organizovanosť a sila sieťou podporovanej sústavy. V takomto území silnie pravda, morálka, rastie kultúrnosť, ľudská dôstojnosť a mocné verejné mienka.

Sieť funguje ako mriežka v elektrónke, ktorá svojimi inováčnými impulzmi zosiľuje kladné a zosiľuje záporné prúdenia a výchylky. Sieť tak vytvára územie kladnej výchylky, čiže ostrov pozitívnej deviácie.

Iným prirôvaním by mohlo byť kyvadlo, ktoré sa vychyluje najmä do jednej strany. Do tej kladnej, do tej žiadúcej. „Hej rup! Peklo nebude, ráj se vrací“ spievali Voskovec a Werich v čase krízy. Je to jasná správa o hospodárskom kyvadle, ktoré sa vychyluje najmä na stranu prosperity. To bola vlastne pieseň o ostrove pozitívnej deviácie. A aj tam, v rovnomennej hre a filme, sa firma Worst nešťitila žiadneho zákerného prostriedku na jeho likvidáciu.

Ešte inakšie povedané, ostrov pozitívnej deviácie je územie, kde sa veci vyvíjajú v systéme „čím lepšie, tým lepšie“.

A ešte jednoduchšie povedané, ide o priestor, kde všetky zmeny vedú k lepšiu. Priznám sa, že také Slovensko by sa mi veľmi páčilo.

Prečo si myslím, že hovoriť o ostrove pozitívnej deviácie je tabu?

Pretože je tabu dosiahnuť stav prebudenia alebo jasnozrivosti. To, čo ostrov kladnej výchylky dáva svojim subjektom, je vysoký stupeň poznania a chápania súvislostí. Sieť svojím charakterom občianskej iniciatívy odklíňa občana, sfíha mu šatku, ktorú má na očiach, a dáva mu nielen bystrozrakosť, ale aj sebavedomie. Máte dojem, že by mocenské štruktúry vítali zrod takého občana?

Otázky vzniku ostrova pozitívnej deviácie sú natoľko málo teoreticky rozpracované, až vzniká dojem, že ide tiež o akési tabu.

Tak sme sa zrazu ocitli minimálne na dvojnásobne tabuizovanom území.

Potreba pozitívnej vízie

V súčasnosti stále viac mocnie hlas verejnosti, ktorý sa dožaduje vízie budúcnosti. A dostáva ju najmä v sci-fi literatúre a vo filmoch. Napríklad: Planéta opíc, Armagedon, Terminátor, Vodný svet, sudca Dhart, Deň po tom, atď. Sú to napospol filmy celkom dobré, ale ako vízie budúcnosti strašné. Ich spoločným menovateľom je, tž neohrozujú nikoho v jeho vybudovaných mocenských pozíciách.

Myslím si však, že skutočným, dobre skrytým posolstvom takýchto filmov je nedopusť, aby sa v nich zobrazované vízie stali skutočnosťou. Otázkou je ako to dosiahnuť.

Ani v sci-fi literatúre sa však z nejakej príčiny nevie objaviť pozitívne orientovaná vízia budúcnosti, ktorá by pôsobila vierohodne a presvedčivo.

Uvidíme, či sa niektorá politická strana pokúsi založiť riadiacim elitám, teda aj sama sebe, uzdy aj ostrohy. Či dokáže sformulovať teoretické východiská pozitívnej vízie rozvoja Slovenska a predstaví ich národu vo svojom volebnom programe. Program nesmie byť populistický a bude sa čítať ako dobré sci-fi. Presne podľa zásady známej z vedeckých kruhov, že len teória dostatočne „šialená“ má nádej byť pravdivá.

POZNÁMKA:

I Ferienc Ján, Ekonomía času, Pravda Bratislava 1983, I. vydanie, 456 strán.

Autor je architekt špecializovaný na priemysel